

**ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ**

ÚLOHA OBHÁJCE V DOKAZOVÁNÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zdeněk Vlček

Plzeň 2012

**ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ**

ÚLOHA OBHÁJCE V DOKAZOVÁNÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Studijní program: Právo a právní věda
Studijní obor: Právo
Katedra: Katedra trestního práva
Vedoucí diplomové práce: Mgr. Petr Škvain

Zdeněk Vlček

Plzeň 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil všechny prameny, z nichž jsem čerpal, a to způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Plzni dne 30. března 2012

.....

Zdeněk Vlček

Obsah:

Seznam zkratek

1. Úvod	1
2. Úloha obhájce v trestním řízení	4
2.1 Obecné vymezení práva na obhajobu v trestním řízení	4
2.1.1 Obecně k obhajobě formální	5
2.2 Postavení a úloha obhájce v trestním řízení	17
3. Aktivní přístup obhájce v dokazování a praktické problémy aplikační praxe v přípravném řízení a hlavním líčení	27
3.1 Součinnost stran při dokazování	30
3.2 Specifika obhajoby v přípravném řízení	33
3.3 Specifika obhajoby v hlavním líčení	41
3.4 Stručně k obhajobě v řízení o odvolání	48
4. Srovnání úloh obhájců v dokazování ve světle německé právní úpravy	50
4.1 Postavení a úloha obhájce v německém trestním řízení	50
4.2 Úloha obhájce v dokazování v německém trestním řízení	54
4.2 Srovnání úloh a postavení obhájců v českém a německém trestním řízení s přihlédnutím k procesu dokazování	58
5. Rozbor konkrétní trestní věci se zaměřením na úlohu obhájce v dokazování	61
6. Závěr a úvahy de lege ferenda	65
Seznam použité literatury.....	69
Resumé.....	71

Seznam zkratk

- TrŘ zák. č. 141/1961 Sb., o soudním řízení
trestním (trestní řád), ve znění pozdějších
předpisů
- TrZ zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve
znění pozdějších předpisů
- ZSM zák. č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti
mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve
věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech
mládeže), ve znění pozdějších předpisů
- AZ zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění
pozdějších předpisů
- LSP Listina základních práv a svobod
- StPO německý trestní řád
- StGB německý trestní zákoník
- EGGVG uvozovací zákon k německému zákonu o
organizaci soudů

1. ÚVOD

Role obhájce v trestním řízení je velice významná, neboť obhájce uplatňováním svých oprávnění a též plněním svých povinností vyplývajících z jeho postavení napomáhá spravedlivému průběhu řízení, kdy provedení spravedlivého řízení („*fair proces*“), tj. řádného zákonného procesu, je i účelem trestního řízení jako takového¹, a tomu, aby trestní řízení v konkrétní věci dostalo základním zásadám uvedeným v § 2 TrŘ, a to nejen zásadě zajištění práva na obhajobu, ale též např. zásadě zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, neboť obhájce má přispívat k tomu, aby byly zjištěny ty okolnosti, které jsou ku prospěchu osoby, vůči které se řízení vede (tj. podezřelého, obviněného, obžalovaného a odsouzeného – dále, není-li uvedeno jinak, jen obviněný).

Účelem obhajoby je totiž chránit zájmy obviněného v tom smyslu, aby byly náležitě a včas zjištěny a objasněny skutečnosti, které obviněného viny zbavují nebo alespoň jeho vinu zmenšují a aby věc byla skutkově objasněna a právně posouzena tak, že nedojde k porušení procesních práv obviněného a k zásahům do jeho práv a svobod chráněných jak v rovině ústavní, tak mezinárodněprávní.² Uvádí se, že obhájce je tak „hlídacím psem zákonnosti řízení“.³

Z uvedeného plyne, že obhájce, aby dostal své úloze v trestním řízení, musí být po celé řízení aktivní, přičemž tato jeho aktivita by se měla projevat právě v dokazování. Byť platí zásada presumpce nevinu (srov. § 2 odst. 2 TrŘ) a zásada vyhledávací (§ 2 odst. 5 TrŘ), a obviněný tak nemá povinnost aktivně se účastnit procesu dokazování, nicméně faktická pozice obviněného je dána hlavně důkazní situací, tj. množstvím a kvalitou důkazů v jeho prospěch na

¹ Srov. např. VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 4.

² VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 4.

³ Srov. REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, s. 165; Rozh. Komise *Ensslin et al. v. Německo* (8. 7. 1978), DR, s. 64.

jedné straně a důkazů v jeho neprospěch na straně druhé.⁴ V případě, že tedy obviněný využil své právo mít v řízení obhájce, případně ho má z důvodu nutné obhajoby, úloha obhájce v dokazování je z pohledu obviněného z hlediska konečného výsledku řízení zásadní.

Cíl práce spočívá proto (kromě obecnějšího vymezení úlohy obhájce v trestním řízení) zejména v analýze role obhájce v procesu dokazování, kde je, jak již bylo řečeno, nezbytný po celé trestní řízení jeho aktivní přístup jak k vyhledávání a navrhování důkazů, které svědčí ve prospěch obviněného, ale i k samotnému provádění důkazů, o které může žádat v řízení před soudem (v hlavním líčení a veřejném zasedání) coby výraz kontradiktornosti soudního řízení trestního. Velice důležitá pro obhajobu a její výsledek je však i možnost účasti obhájce v přípravném řízení⁵, a to i vzhledem k tomu, že v předsoudní fázi řízení nemusí být samotnému obviněnému vždy umožněna účast při provádění jednotlivých úkonů trestního řízení, zejm. pak vyšetřovacích úkonů, kdežto obhájce toto oprávnění má v zásadě vždy (srov. § 165 TrŘ).

Požadavek aktivního přístupu obhájce k obhajobě, především pak v rámci dokazování, samozřejmě může v praxi narážet na určitá úskalí, jimž se práce rovněž věnuje, a to i v rámci rozboru postupu obhájce v konkrétní trestní věci. Pro dostatečné zhodnocení platné české právní úpravy postavení obhájce v trestním řízení považuji za nezbytné určité srovnání se zahraniční právní úpravou. Pro tento účel jsem zvolil právní úpravu německou, která je jednak relativně blízká právní úpravě české, obsahuje však i určité odlišnosti, pokud jde o postavení obhájce v trestním řízení, a to i s přihlédnutím k otázkám dokazování.

Při zpracování tématu dominuje juristická metoda spočívající v analýze platné právní úpravy s využitím monografické a

⁴ BENEŠ, P. *Úvaha advokáta nad postavením klienta v trestním řízení*. Dostupné na <http://www.elaw.cz/cs/trestni-pravo/115-uvaha-advokata-nad-postavenim-klienta-v-trestnim-izeni.html> (12.3.2012)

⁵ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 8.

časopisecké literatury, a rovněž příslušné judikatury jak obecných soudů, tak Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva. V části věnované rozboru konkrétního případu využívám anonymizovaným způsobem spisového materiálu poskytnutého advokátem se souhlasem jeho klienta.

Mám za to, že tato práce může přispět k lepšímu pochopení nesporného významu práce advokáta v roli obhájce v trestní věci a toho, jaké požadavky na jeho činnost klade nejen právní řád a advokátní stavovské předpisy, ale též samotný zájem klienta, a rovněž tak širší zájem, který by společnost měla mít na dodržování pravidel spravedlivého procesu a spravedlivého posouzení každé trestní věci.

2. ÚLOHA OBHÁJCE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

2.1 Obecné vymezení práva na obhajobu v trestním řízení

Právo být zastoupen v trestním řízení obhájcem je jedním ze základních práv obviněného v trestním řízení. Jde o součást jeho širokého práva na obhajobu [dané mj. již čl. 40 odst. 3 a 4 LSP a také čl. 6 odst. 3 EÚLP či čl. 14 odst. 3 písm. b) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech⁶ a v trestním řádu obecně vymezené v § 2 odst. 13]. Obviněný tak má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnosti k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce, kterého někdy dokonce podle zákona mít musí.⁷

Právo na obhajobu zahrnuje jednak právo na *obhajobu v materiálním smyslu* (tj. právo hájit se sám, vyjadřovat se ke všem skutečnostem, navrhnout důkazy, nahlížet do spisu aj.), dále *právo vyžadovat od orgánů činných v trestním řízení takový postup*, v rámci něhož bude zjištěn stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti, v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí, a to tak, že budou se stejnou pečlivostí a i bez návrhu stran zjišťovány a objasňovány i skutečnosti svědčící ve prospěch obviněného (srov. i § 2 odst. 2, 5 TrŘ), a konečně zahrnuje i právo obviněného na *obhajobu formální*, tj. obhajobu prostřednictvím obhájce⁸, kterého si obviněný v každé fázi řízení může zvolit, případně mu ho mohou zvolit i jiné osoby (srov. § 37 TrŘ, § 44 ZSM). V některých případech pak dokonce zákon v zájmu zajištění náležité obhajoby obviněného stanoví, že obviněný musí mít pro celé řízení nebo jeho část obhájce (srov. § 36 až 36b TrŘ, § 42 odst. 2 ZSM). Do formálního práva na obhajobu je pak třeba řadit ještě právo na bezplatnou pomoc obhájce, pokud obviněný

⁶ Vyhlášený v Chartě OSN; č. 120/1976 Sb.

⁷ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 11.

⁸ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 7.

nemá prostředky na zaplacení obhájce a vyžadují-li to zájmy spravedlnosti [srov. čl. 6 odst. 3 písm. c) EÚLP].⁹

Pro doplnění lze uvést, že součástí práva na obhajobu je i právo užívat před orgány činnými v trestním řízení svého mateřského jazyka nebo jazyka, který daná osoba ovládá s tím, že pokud je to nutné, přibere se tlumočník, přičemž toto právo nesvědčí jen obviněnému, ale každému, kdo před orgány činnými v trestním řízení vystupuje (srov. § 2 odst. 14, § 28 TrŘ).¹⁰

Právo na obhajobu se vztahuje na celé trestní řízení a má ho každá osoba, proti které se vede trestní řízení v jakémkoli jeho stádiu. Závažná porušení práva na obhajobu jsou podstatnou vadou řízení a mají za následek např. vrácení věci státnímu zástupci k došetření v rámci předběžného projednání obžaloby dle § 186 písm. e), § 188 odst. 1 písm. e) TrŘ, zrušení rozsudku soudu prvního stupně odvolacím soudem dle § 258 odst. 1 písm. a), § 259 odst. 1 TrŘ, dále možnost podat dovolání dle § 265b odst. 1 písm. c) TrŘ nebo stížnost pro porušení zákona dle § 266 odst. 1, § 268 odst. 2, § 269 – 272 TrŘ.¹¹

2.1.1 Obecně k obhajobě formální

Prvotním právem obviněného je právo hájit se osobně. Vždy je mu ovšem ale zaručeno i právo obhajovat se za pomoci obhájce podle vlastního výběru. Ne vždy se však obviněný může rozhodnout, zda se bude obhajovat sám nebo za pomoci obhájce. Stejně jako v řadě jiných států i české trestní právo procesní zná institut tzv. nutné obhajoby v případech zvláštního zřetele hodných [např. je-li obviněný ve vazbě, je-li mladistvý, nemá-li (plnou) způsobilost k právním

⁹ REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, s. 167.

¹⁰ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vyd. Praha: Leges, s. 172; rozh. č. 34/1967 Sb. rozh. tr.

¹¹ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 11.

úkonům, není-li z jiných důvodů schopen náležitě se sám obhajovat apod.]. I v případě nutné obhajoby musí být obviněnému dána nejprve možnost obhájce si zvolit. Pokud tak neučiní, je mu obhájce z moci úřední ustanoven, a to i tehdy, má-li prostředky na jeho zaplacení a musí si sám hradit náklady obhajoby. Ustanovení obhájce *ex officio* i proti vůli obviněného přitom nekoliduje ani s Evropskou úmluvou o lidských právech, „jestliže to vyžadují zájmy spravedlnosti“^{12, 13}.

Tím, že zákon umožňuje účast obhájce v trestním řízení, odstraňuje tak obecně nevýhodné postavení obviněného, který často není obeznámen dopodrobna o svých procesních právech a o úkonech a průběhu trestního řízení, příp. je vždy nedokáže správně využít¹⁴, a to i v případě, že sám byl právníkem, neboť ke všemu je nutno přičíst subjektivní vnímání obviněného daného tím, že je trestně stíhán.

Ať již jde o obhájce zvoleného nebo ustanoveného, je pro co nejúspěšnější obhajobu důležité, aby mezi obviněným a jeho obhájcem panoval vztah profesionální důvěry, kdy obviněný může věřit obhájci, že pro jeho obhajobu činí vše, co je správné a co je třeba, a zároveň obhájce může věřit obviněnému, že mu např. nic podstatného, na co musí být při obhajobě připraven, nezatajuje. K tomu musí přispívat i sám obhájce nejen odbornými znalostmi a zkušenostmi, ale i vhodným psychologickým přístupem k obviněnému.

Právo obviněného zvolit si obhájce

Podle § 2 odst. 13 a § 33 odst. 1 TrŘ má obviněný právo si zvolit obhájce a radit se s ním bez přítomnosti třetí osoby (i když je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody) v průběhu trestního

¹² Rozs. *Croissant v. Německo* (25. 9. 1992), A. č. 237-B, § 27.

¹³ REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, s. 165.

¹⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 280.

řízení, a to i během jednotlivých úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení.¹⁵

Právo zvolit si obhájce přiznává zákon dokonce již zadrženému podezřelému, a to v § 76 odst. 6 TrŘ, tzn. v době, kdy proti této osobě nebylo zahájeno trestní stíhání dle § 160 odst. 1 TrŘ. Oproti minulosti je tak dnes širší rozsah práva na obhajobu. Nicméně zadržená osoba nemůže ještě v této chvíli žádat o ustanovení obhájce,¹⁶ a to s výjimkou mladistvého [srov. § 42 odst. 2 písm. a) ZSM]. Právo zvolit si obhájce má pak i podezřelý, proti kterému je vedeno zkrácené přípravné řízení (srov. § 179a n TrŘ) – podezřelý má ve zkráceném přípravném řízení stejná práva jako obviněný (§ 33 odst. 1, 2), včetně tedy práva zvolit si obhájce. Zrychlení a zjednodušení trestního řízení tak nekoliduje s právem podezřelého na obhajobu v obdobném rozsahu jako u obviněného.¹⁷

Obviněný si může obhájce zvolit podle vlastní vůle a výběru, což vytváří předpoklad nezávislého výkonu obhajoby obhájcem v trestním řízení.¹⁸ Možnosti výběru obhájce jsou omezeny jen ustanoveními o tom, kdo může být obhájcem v trestním řízení (srov. § 35 TrŘ).

Možnost relativně neomezeného výběru obhájce ale platí jen pro případ, že jde o obhájce zvoleného, které si obviněný sám platí. Je-li obviněnému obhájce ustanoven bezplatně, nemá obviněný právo na jeho výběr ani právo, aby s ním soud osobu obhájce konzultoval. Pokud však byl ustanoven obhájce na náklady obviněného, měl by soud brát zřetel na názor a přání obviněného ohledně obhájce, pokud tomu nebrání důležité důvody.¹⁹

Pokud si obviněný nezvolí obhájce sám, může mu ho zvolit jeho zákonný zástupce. Nevyužijí-li práva volby obhájce obviněný ani jeho zákonný zástupce, mohou obviněnému obhájce zvolit jeho příbuzný

¹⁵ ŠÁMAL, P.; NOVOTNÝ, F.; RŮŽIČKA, M.; VONDRUŠKA, F.; NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní*. 2., dopln. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 840.

¹⁶ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 23-24.

¹⁷ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 34.

¹⁸ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 21.

¹⁹ REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, s. 166; rozh. Komise Östergren v. Švédsko (1. 3. 1991), DR, 69, s. 18; rozh. Komise F. v. Švýcarsko (9. 5. 1989), DR, 61, s. 171; rozs. Croissant v. Německo (25. 9. 1992), A. č. 237-B, § 27.

v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh a také zúčastněná osoba (§ 37 odst. 1 první věta). V případě, že obviněný byl zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jeho způsobilost k právním úkonům byla omezena, mohou tak uvedené osoby učinit i proti vůli obviněného (§ 37 odst. 1 druhá věta). Obviněnému každopádně je vždy zachováno právo volby obhájce, takže si místo obhájce, kterého mu zvolila některá z výše uvedených osob, může dle § 37 odst. 2 TrŘ zvolit obhájce jiného (totéž platí pro případ, že mu byl obhájce ustanoven z důvodu nutné obhajoby dle § 38n TrŘ), a to bez ohledu na to, zda je takový obviněný plně způsobilý k právním úkonům nebo nikoli.

Právo obviněného zvolit si obhájce je dokonce natolik široké, že si může zvolit i dva či více obhájců. Dříve tuto problematiku trestní řád výslovně neřešil a tuto otázku, která byla sporná, vyřešil nakonec Ústavní soud svým nálezem sp. zn. ÚS 308/97, podle kterého se k uplatnění obhajoby musí dostat všichni obhájci, které si obviněný zvolil a kteří se podílejí na obhajobě.²⁰ Novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. pak možnost obviněného zvolit si v řízení více obhájců zařadila do § 37 odst. 3 TrŘ, který řeší praktické otázky doručování a vyrozumívání o úkonech trestního řízení. V tomto případě je třeba, aby byl určen jeden ze zvolených obhájců k přijímání písemností a vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Pokud tak neučiní sám obviněný tím, že některého z obhájců k tomu zmocní, určí takového obhájce předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce. Ve vztahu k obhájcům, kteří nebyli takto zmocněni či určeni, platí fikce doručení písemnosti v momentě, kdy je písemnost doručena obhájci zmocněnému nebo určenému k přijímání písemností.²¹ Pokud by přes ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ nastala situace, kdy by si obviněný zvolil více obhájců, ale nezmocnil jednoho z nich k přijímání písemností a vyrozumívání o úkonech trestního řízení, a zároveň žádný z těchto obhájců nebyl pro tyto účely určen předsedou senátu nebo

²⁰ ŠÁMAL, P.; NOVOTNÝ, F.; RŮŽIČKA, M.; VONDRUŠKA, F.; NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní*. 2., dopln. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 849.

²¹ VANTUCH, P. Obhajoba obviněného více obhájci. *Právní rádce*, č. 12, 2002, s. 10.

v přípravném řízení státním zástupce, bylo by nutno doručovat všem obhájcům obviněného s tím, že pokud by šlo např. o doručení opisu rozsudku a bylo-li by doručeno obviněnému dříve, než některému z jeho obhájců, počátek lhůty na podání odvolání poběží od doručení tohoto rozhodnutí tomu z obhájců, kterému bylo doručeno nejpozději.²²

Obviněný si volí obhájce tím, že mu udělí plnou moc ke svému zastupování. Obviněný je tak zmocněncem a obhájce zmocněncem ve smyslu § 31 ObčZ. Pro vznik zastoupení se nevyžaduje nic dalšího než souhlas advokáta, kterému obviněný uděluje zmíněnou plnou moc, přičemž advokát je ve většině případů oprávněn obhajobu odmítnout. Někdy je dokonce povinen odmítnout obhajobu, a to tehdy, je-li dán některý důvod uvedený v § 19 odst. 1 zák. o advokacii (AZ), např. pokud by v téže věci již poskytl právní služby jinému, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb (zde obhajování v trestní věci) žádá apod.²³

Současně s plnou mocí nebo následně obviněný uzavírá se svým obhájcem smlouvu o poskytování právních služeb, v níž se většinou odkazuje na zmíněnou plnou moc. V této smlouvě si mezi sebou obviněný a advokát dohodnou konkrétní podmínky zastupování a odměnu advokáta, která může být buď smluvní, nebo mimosmluvní s ohledem na příslušné ustanovení advokátního tarifu. Sepsání smlouvy o poskytování právních služeb však není podmínkou platnosti plné moci.²⁴

Ustanovený obhájce

V případě, že obviněný musí mít obhájce (nutná obhajoba - § 36, 36a, s ohledem též na § 36b TrŘ) a obhájce si v určené lhůtě sám

²² Srov. k problematice běhu *dovolací* lhůty ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 285-286; rozh. č. 8/2004-T 727 Sb. rozh. tr.

²³ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného.* 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 35; srov. též ZOULÍK, F. Příkazní smlouva se zvláštním zřetelem na poskytování právní pomoci advokátem. *Bulletin advokacie*, č. 3, 1992, s. 23n; MANDÁK, V. K otázce převzetí obhajoby na plnou moc obhájcem v případech nutné obhajoby. *Bulletin advokacie*, č. 8, 1991, s. 20.

²⁴ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného.* 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 36.

nezvolí ani mu ho nezvolí jeho zákonný zástupce ani další osoby, které mu mohou obhájce zvolit (§ 37 odst. 1 TrŘ), neprodleně mu ustanoví obhájce na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, předseda senátu a v přípravném řízení soudce. Jakmile důvody nutné obhajoby pominou, ustanovení obhájce bude zrušeno (předsedou senátu a v přípravném řízení soudcem).

Důvody nutné obhajoby jsou zejména následující [srov. § 36 TrŘ a § 42 odst. 2 písm. a) ZSM]

- a) soud v řízení před soudem nebo státní zástupce v přípravném řízení považují zastoupení obviněného obhájcem za nezbytné, protože mají pochybnosti o způsobilosti obviněného náležitě se hájit, a to zejména pro tělesné nebo duševní vady obviněného,
- b) obviněný je ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu (§ 116 odst. 2 TrŘ),
- c) obviněný je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jeho způsobilost k právním úkonům je omezena,
- d) jde o řízení proti uprchlému,
- e) koná se řízení proti mladistvému,
- f) koná se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let,
- g) koná se hlavní líčení ve zjednodušeném řízení proti zadrženému,
- h) koná se řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního,

- i) obviněný se má vyjádřit k tomu, zda se vzdává práva na uplatnění zásady speciality v řízení po vydání z cizího státu,
- j) koná se řízení o vydání do cizího státu nebo o předání do jiného členského státu Evropské unie, nebo
- k) koná se řízení o uznání a výkonu cizozemského rozhodnutí, kterým byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody nebo byl přeměněn podmíněný trest nebo jiný trest na nepodmíněný trest odnětí svobody, nebo kterým bylo uloženo ochranné opatření spojené se zbavením osobní svobody.

Ve výše uvedených případech musí mít obviněný obhájce buď již v přípravném řízení, pokud je dán daný důvod nutné obhajoby [důvody uvedené pod písmeny a) až f)], přičemž mladistvý musí mít obhájce dokonce již od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže nebo podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných nebo neopakovatelných²⁵, nebo až v momentě zahájení toho kterého řízení uvedeného pod písmeny g) až k).

Pokud jde o vykonávací řízení, důvody nutné obhajoby jsou omezeny na následující skutečnosti [§ 36a odst. 1 TrŘ, § 42 odst. 2 ZSM]:

- a) obviněný je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jeho způsobilost k právním úkonům je omezena,
- b) obviněný je ve vazbě,
- c) jsou pochybnosti o způsobilosti obviněného náležitě se hájit,
- d) v řízení ve věci mladistvého rozhoduje soud pro mládež ve veřejném zasedání, pokud mladistvý ještě nedovršil osmnáctého roku věku.

²⁵ Ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit [srov. § 42 odst. 2 písm. a) ZSM]

V následujících případech pak musí mít obviněný obhájce i v řízení o dovolání a o návrhu na povolení obnovy řízení [§ 36a odst. 2 TrŘ, § 42 odst. 2 písm. c) ZSM]:

- a) obviněný je ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu (§ 116 odst. 2 TrŘ),
- b) obviněný je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jeho způsobilost k právním úkonům je omezena,
- c) jde o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let,
- d) jsou pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit,
- e) v řízení ve věci mladistvého rozhoduje soud pro mládež ve veřejném zasedání, pokud mladistvý ještě nedovršil osmnáctého roku věku, nebo
- f) jde o řízení proti odsouzenému, který zemřel.

Oproti předchozí úpravě dnes již trestní řád v § 36b TrŘ umožňuje, aby se obviněný obhájce vzdal, ačkoliv je důvod nutné obhajoby dán, nicméně tato možnost je omezena jen na důvody nutné obhajoby dle § 36 odst. 3 nebo § 36a odst. 2 písm. b) TrŘ (koná se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, který převyšuje pět let) za předpokladu, že nejde o trestný čin, za který lze uložit výjimečný trest, a dále na důvod nutné obhajoby upravený § 36 odst. 4 písm. a) TrŘ (koná se hlavní líčení ve zjednodušeném řízení proti zadrženému). Obviněný se v těchto případech může obhájce vzdán výslovným písemným prohlášením nebo ústně do protokolu u orgánu činného v trestním řízení, který vede řízení, přičemž prohlášení musí být učiněno za přítomnosti obhájce a po předchozí poradě s ním. V podstatě je tedy nutné, aby i v těchto případech si obviněný obhájce zvolil nebo aby mu byl ustanoven, a až poté se obhájce za výše uvedených podmínek vzdal.

Vzdání se obhájce v případě, že je jinak dán důvod nutné obhajoby, není nezbytně definitivní – záleží zde zcela na vůli obviněného, zda své prohlášení o vzdání se obhájce vezme zpět nebo zda ho ponechá v platnosti. Obviněný dle § 36b odst. 3 TrŘ může prohlášení o vzdání se obhájce vzít zpět kdykoli, přičemž ovšem spolu se zpětvzetím prohlášení musí předložit plnou moc obhájce, kterého si zvolil, nebo požádat o jeho ustanovení (pokud by tak neučinil, má se za to, že si obhájce nezvolil a obhájce se mu neprodleně ustanoví). Pokud obviněný jednou vezme své prohlášení o vzdání se obhájce zpět, nemůže se již obhájce znovu vzdát.

Jestliže je tedy dán některý z výše uvedených důvodů nutné obhajoby a obviněný obhájce nemá, určí mu orgán činný v trestním řízení, který řízení koná, přiměřenou lhůtu, aby si obhájce zvolil. V určené lhůtě si tak obviněný může zvolit obhájce sám, může mu ho zvolit jeho zákonný zástupce, a konečně v případě, že nedojde k volbě obhájce ze strany obviněného, resp. jeho zákonného zástupce, může obviněnému obhájce zvolit jeho příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh i zúčastněná osoby.

Pokud není obhájce v určené lhůtě zvolen, bude obhájce obviněnému opatřením ustanoven dle § 39 odst. 1 TrŘ²⁶. K ustanovení obhájce je v přípravném řízení příslušný soudce, v řízení před soudem předseda senátu. Soudce, resp. předseda senátu při výběru advokáta, kterého ustanoví jako obhájce, vychází z pořadníku vedeného v abecedním pořadí u daného soudu (srov. § 39 odst. 2 TrŘ). V pořadníku jsou zapsáni advokáti, kteří souhlasí s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci u tohoto soudu a mají v jeho obvodu, popř. sídle, své sídlo.²⁷ Pokud by nebylo možné ustanovit obhájce z tohoto seznamu, ustanoví soud advokáta z pořadníku advokátů vedeného u nadřízeného soudu. Při výběru advokáta pro

²⁶ ŠÁMAL, P.; NOVOTNÝ, F.; RŮŽIČKA, M.; VONDRUŠKA, F.; NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní*. 2., dopln. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 75.

²⁷ U obvodních soudů v Praze se za sídlo advokáta považuje hlavní město Praha.

ustanovení obhájcem soud má s ohledem na § 39 odst. 3 TrŘ zásadně postupovat podle abecedního pořadí – advokáti jsou jednotlivým obviněným ustanovováni postupně tak, jak za sebou následují jejich příjmení v pořadníku. Není-li možno ustanovit advokáta, který je v pořadí²⁸, ustanoví se první následný advokát, kterého je možno ustanovit. Ustanovený obhájce je přitom povinen obhajobu zásadně přijmout. Nicméně z důležitých důvodů může být obhájce na svou žádost nebo na žádost obviněného povinnosti obhajování zproštěn a místo něho pak bude ustanoven obhájce jiný (§ 40 TrŘ). Mezi důvody pro zproštění povinnosti obhajování je nutno vždy řadit ty, pro které je advokát povinen odmítnout poskytnutí právních služeb (viz výše; § 19 odst. 1 AZ), jestliže tedy

- a) v téže věci nebo ve věci související již poskytl právní služby jinému, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá,
- b) osobě, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o právní služby žádá, poskytl již v téže věci nebo ve věci související právní služby advokát, s nímž vykonává advokacii ve sdružení nebo společnosti,
- c) informace, kterou má o jiném klientovi nebo o bývalém klientovi, by mohla toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, neoprávněně zvýhodnit,
- d) projednání věci se zúčastnil advokát, příp. osoba advokátovi blízká,
- e) zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, jsou v rozporu se zájmy advokáta nebo osoby advokátovi blízké.

K tomu je třeba připočíst i ustanovení § 35 odst. 2, 3 TrŘ, podle kterého nemůže být obhájcem v dané věci advokát, proti kterému je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo

²⁸ Zejména proto, že jsou u něj dány důvody k vyloučení z obhajoby, nebo z jiných důležitých důvodů (např. nemoc, pracovní vytížení).

zúčastněné osoby, resp. advokát, který v daném trestním řízení vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník.

Kromě výše uvedených důvodů, které vždy musí znamenat zproštění povinnosti obhajování, může soud za závažný důvod uznat i jinou skutečnost, která by advokátovi, který byl nebo má být ustanoven obhájcem, bránila v řádném výkonu obhajoby, zejm. pak případ, kdy převzetí obhajoby by výrazně převyšovalo jeho pracovní kapacitu.²⁹

Je-li vedeno společné řízení proti dvěma nebo více obviněným, ustanoví se těm obviněným, jejichž zájmy si neodporují, zpravidla obhájce společný (§ 38 odst. 2 TrŘ), a to zejm. z důvodu hospodárnosti řízení.³⁰ Společné obhajobě nebrání právně nevýznamné rozpory ve výpovědích, pokud nejsou projevem odporujících si zájmů společně hájených obviněných. Jestliže však např. jeden ze spoluobviněných usvědčuje jiného, který vinu popírá, bylo by zřejmé, že zájmy těchto obviněných si odporují a jejich společná obhajoba, resp. obhajoba společným obhájcem, by byla vyloučena.³¹ Pokud by se zjistilo až v průběhu řízení, že zájmy obviněných, kterým byl ustanoven společný obhájce, si odporují (např. až v průběhu řízení začne jeden ze spoluobviněných vypovídat proti druhému), musí být ustanovený obhájce povinnosti obhajování zproštěn a každému z obviněných musí být ustanoven nový obhájce (pokud nedojde k jeho zvolení) – jinak by obhájce, který dosud hájil obviněné společně, mohl při obhajobě jednoho z nich využívat informace, které se dozvěděl od druhého v době, kdy byl společným obhájcem obou

²⁹ Srov. např. VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 36.

³⁰ ŠÁMAL, P.; NOVOTNÝ, F.; RŮŽIČKA, M.; VONDRUŠKA, F.; NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní*. 2., dopln. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 75.

³¹ ŠÁMAL, P.; NOVOTNÝ, F.; RŮŽIČKA, M.; VONDRUŠKA, F.; NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní*. 2., dopln. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 75.

obviněných, a mohl by v případě argumentoval proti obviněnému, kterého dříve hájil.³²

Pokud dojde v průběhu trestního řízení ke spojení věcí téhož obviněného dle § 23 odst. 3 TrŘ, přičemž tomuto obviněnému bylo původně ustanoveno více obhájců, zruší soudce v přípravném řízení a předseda senátu v řízení před soudem ustanovení těch obhájců, kteří byli ustaveni později; došlo-li k ustanovení obhájců současně, zruší ustanovení těch, kteří byli ustanoveni v řízení o méně závažném trestném činu (§ 39 odst. 2 TrŘ). Dojde-li ke spojení věcí, kdy v jedné byl obhájce zvolen a ve druhé ustanoven, bude rozhodující názor obviněného – neodvolá-li plnou moc zvolenému obhájci, bude obhajobu ve spojených věcech vykonávat zvolený obhájce a ustanovení druhého obhájce bude zrušeno³³, protože v českém trestním řízení není možné, aby byl obviněný obhajován jak zvoleným, tak ustanoveným obhájcem, přičemž ustanovený obhájce v jedné věci může být jen jeden.

Nutnost zastoupení obhájcem je dána od momentu, kdy nastal některý z výše uvedených důvodů nutné obhajoby, což může v některých případech být již od zahájení trestního stíhání, příp. u mladistvých dokonce již od chvíle, kdy jsou proti mladistvému použita opatření podle zákona o soudnictví mládeže nebo učiněn úkon podle trestního řádu. Nutná obhajoba pak pokračuje po celou dobu, po kterou v trestním řízení trvá její důvod. Pokud by byl např. v přípravném řízení proveden vyšetřovací úkon v době, kdy byl dán důvod nutné obhajoby a obviněný obhájce neměl, jednalo by se o porušení práva obviněného na obhajobu, který by měl za následek nepoužitelnost důkazu, který by byl takovým úkonem získán, pokud

³² ŠÁMAL, P.; NOVOTNÝ, F.; RŮŽIČKA, M.; VONDRUŠKA, F.; NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní*. 2., dopln. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 75; FIŠER, K. Některé problémy obhajoby při střetu zájmů mezi spoluobviněnými. *Bulletin advokacie*, č. 11, 1985, s. 137. Totéž platí pro obhájce zvoleného, který je v případě, že je společným obhájcem více obviněných, jejichž zájmy si odporují, z obhajování vyloučen dle § 37a odst. 2 TrŘ.

³³ VANTUCH, P. Obhajoba obviněného více obhájci. *Trestní právo*, č. 11, 1998, s. 3.

by nešlo o úkon, který by nebylo možno odložit na dobu, kdy obviněný již obhájce mít bude.³⁴.

Obhajoba bezplatná nebo za sníženou odměnu

Aby právo obviněného na obhajobu prostřednictvím obhájce bylo zajištěno i pro případ, že obviněný nemá dostatek finančních prostředků na to, aby náklady obhajoby hradil, má obviněný v takto špatné finanční situaci nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu – pak náklady obhajoby hradí stát. O tomto nároku obviněného rozhodne dle § 33 odst. 2 TrŘ předseda senátu a v přípravném řízení soudce, a to buď na základě iniciativy obviněného, který osvědčí, že nemá dostatek finančních prostředků, aby si hradil náklady obhajoby, nebo i bez návrhu obviněného, jestliže ze shromážděných důkazů vyplývá, že obviněný na náhradu nákladů obhajoby dostatek finančních prostředků nemá – v řízení před soudem takto může rozhodnout předseda senátu a v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce. Nárok na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu pak zákon za splnění výše uvedených podmínek přiznává i podezřelému ve zkráceném přípravném řízení (srov. § 179 odst. 2 ve spojení s § 33 odst. 2 TrŘ).

2.2 Postavení a úloha obhájce v trestním řízení

Postavení obhájce v trestním řízení, jeho oprávnění a povinnosti, a další aspekty spojené s formální obhajobou obviněného v trestním jsou upraveny zejména v trestním řádu, v ust. § 35n TrŘ, a dále pak v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, v ust. § 42 odst. 2, § 44 ZSM). Přitom samozřejmě není možno odhlédnout ani od ustanovení zákona o advokacii, zák. č. 85/1996 Sb., ve znění pozdějších

³⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 236-237; rozh. č. 1/1979-III Sb. rozh. tr.; JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009, s. 539; JELÍNEK, J. *Obviněný a jeho právo na obhajobu (nad jedním rozhodnutím)*. Bulletin advokacie, č. 2, 1999, s. 46.

předpisů, který upravuje výkon advokacie, tj. podmínky, za nichž mohou být poskytovány právní služby advokáty a samotné poskytování právních služeb advokáty, a to vzhledem k tomu, že podle § 35 odst. 1 TrŘ může být obhájcem v trestním řízení pouze advokát³⁵ s tím, že pro řadu úkonů v trestním řízení se může dát zastoupit koncipientem³⁶ (srov. § 35 odst. 1 věta druhá TrŘ).

Pokud jde o prvotní vymezení postavení obhájce v trestním řízení, je odborným pomocníkem obviněného, zastupuje ho a jedná za něj v trestním řízení a je možno ho přitom řadit mezi subjekty trestního řízení³⁷, přestože je k tomu nutno uvést, že úkony, které v rámci výkonu obhajoby obhájce činí, provádí vždy jménem obviněného, nikoli jménem svým, a při výkonu obhajoby je vázán rozsahem zmocnění, resp. příkazy klienta (obviněného), a zásadně nesmí vykonávat svá oprávnění proti vůli obviněného, leda by byl obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jeho způsobilost k právním úkonům byla omezena (§ 41 odst. 4 TrŘ). Obhájce není stranou trestního řízení³⁸, tou je obviněný jako takový.

Povinností obhájce je přitom nejen pomáhat klientovi, ale také chránit společnost před bezprávím a podílet se na spravedlivém rozhodnutí.³⁹

Obhájce je jakožto advokát *nezávislý* při poskytování právních služeb obviněnému (klientovi), je *vázán pouze pokyny klienta a samozřejmě právními předpisy*. Pokyny obviněného se nemusí (a v podstatě ani nesmí) řídit v případě, že by byly v rozporu se zákonem nebo se stavovským předpisem (srov. § 16 odst. 1 AZ). Pokud by tedy

³⁵ Advokátem je podle § 4 AZ ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů, který vede Česká advokátní komora. Česká advokátní komora zapíše na základě písemné žádosti do seznamu advokátů toho, kdo splnil podmínky uvedené v § 5, 5a, 5b nebo 5c AZ.

³⁶ Advokátním koncipientem je dle § 36 AZ ten, kdo je zapsán ve seznamu advokátních koncipientů vedených Českou advokátní komorou, přičemž Česká advokátní komora do tohoto seznamu zapíše na základě písemné žádosti každého, kdo splní podmínky dané § 37 odst. 1 AZ.

³⁷ Srov. např. MANDÁK, V. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. *Trestněprávní revue*, č. 6, 2003, s. 195.

³⁸ MANDÁK, V. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. *Trestněprávní revue*, č. 6, 2003, s. 195.

³⁹ JELÍNEK, J.; UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 23.

obviněný dal obhájci pokyn, jehož splněním by obhájce porušil zákon nebo stavovský předpis, není povinen takovému pokynu vyhovět, musí však obviněného v tomto ohledu přiměřeně poučit (§ 16 odst. 1 AZ). Může se stát, že obviněný opakovaně dává obhájci pokyny, které obhájce nemůže z výše uvedených důvodů splnit, a na splnění svých pokynů trvá, a to i přes poučení advokátem. V takovém případě může advokát z důvodu narušení důvěry mezi ním a obviněným klientem odstoupit od smlouvy o poskytování právních služeb (§ 20 odst. 2 AZ) nebo, jedná-li se o ustanoveného obhájce, požádat o zrušení ustanovení⁴⁰ (srov. § 40 TrŘ).

Činnost obhájce v trestním řízení je obecně vymezena tím, že je *povinen chránit a prosazovat oprávněné zájmy obviněného*, a to (jak již bylo uvedeno výše) v souladu s jeho pokyny (pokud nejsou v rozporu se zákonem nebo stavovským předpisem. Je povinen jednat čestně a s využitím zákonných prostředků uplatnit v zájmu obviněného klienta vše, co dle svého přesvědčení pokládá za prospěšné (§ 16 odst. 2 AZ). Povinnosti obhájce v trestním řízení blíže specifikuje § 41 odst. 1 TrŘ, podle kterého je obhájce povinen poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů zákonných prostředků a způsobů obhajoby, a zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují. Tím obhájce zároveň přispívá ke správnému objasnění a rozhodnutí věci. Obhájce přitom nemůže uvádět nic, co by bylo v neprospěch obviněného, musí dohlížet na to, aby orgány činné v trestním řízení nepostupovaly jednostranně a neshromažďovaly důkazy jen v neprospěch obviněného, ale též v jeho prospěch.⁴¹

V konkrétním případě se může obhájce dostat do situace, kdy by mohl překročit hranici mezi ještě přípustným jednáním a jednáním, které je zakázané, tzn. že by se svým způsobem stával komplicem

⁴⁰ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 37; MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 251.

⁴¹ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 37.

obviněného, kdy ale na druhou stranu nemůže být ani „komplicem“ orgánů činných v trestním řízení.⁴² Může být např. otázkou, zda k podpoření obhajoby obviněného může obhájce získat nebo použít důkaz získaný ne zcela legální cestou (např. zvukový nebo obrazový záznam pořízení v rozporu s ustanoveními občanského zákoníku na ochranu osobnosti).

Kromě základních povinností má obhájce coby advokát další povinnosti vyplývající zejména ze zákona o advokacii, ale též z advokátních stavovských předpisů. Je např. povinen dodržovat pravidla profesionální etiky (§ 17 AZ), dále je povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb ve smyslu § 21 AZ. K tomu je třeba dodat, že obhájce může být svým klientem zproštěn povinností mlčenlivosti. Vypovídá-li pak v důsledku toho advokát v trestním řízení jako svědek, nemůže již být nadále obhájcem obviněného.⁴³ Pokud se advokát (nebo i advokátní koncipient) dozví v souvislosti výkonem advokacie (nebo právní praxe) o spáchání trestného činu, nemá oznamovací povinnost a nemůže se tak dopustit trestného činu neoznámení trestného činu dle § 368 TrZ, čímž ovšem není dotčena jeho zákonem uložená povinnost překazit spáchání trestného činu (srov. § 367 TrZ).⁴⁴

K tomu, aby svého úkolu účelně hájit obviněného mohl obhájce dosáhnout, mu trestní řád v § 41 odst. 2 až 6 dává řadu *oprávnění*. Obhájce je tak oprávněn po celé trestní řízení (v době, kdy vykonává obhajobu) činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisů, zúčastnit se vyšetřovacích úkonů dle § 165 odst. 2, 3 TrŘ, v řízení před soudem má pak právo zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit obviněný.

⁴² JELÍNEK, J.; UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 216n.

⁴³ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 264.

⁴⁴ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 264.

Obhájce má též právo ve všech stádiích řízení si předem vyžádat kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení.

Obviněný se může s obhájce v průběhu celého trestního řízení radit, včetně úkonů prováděných některým z orgánů činných v trestním řízení, a to i v průběhu výslechu. Během výslechu se však nemůže radit o tom, jak odpovědět na již položenou otázku (srov. § 33 odst. 1 věta čtvrtá). Obhájce je také oprávněn mluvit s obviněným, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, přičemž mají právo na to, aby se takového rozhovoru neúčastnila třetí osoba (§ 41 odst. 2 druhá věta, § 33 odst. 1 čtvrtá věta TrŘ). K tomu, aby bylo zajištěno soukromí komunikace mezi obhájcem a obviněným, slouží i ustanovení § 88 odst. 1 třetí až pátá věta TrŘ, podle kterých není přípustné provádění odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu mezi obhájcem a obviněným. V případě, že by policejní orgán, který odposlech a záznam telekomunikačního provozu provádí, při odposlechu a záznamu zjistil, že obviněný komunikuje se svým obhájcem, je povinen záznam odposlechu bezodkladně zničit (zničení záznamu je povinen zaprotokolovat) a informace, které se v této souvislosti dozvěděl, nijak nepoužít. Nicméně v případě, že by skutečně došlo k (byť nezamýšlenému) odposlechu komunikace mezi obhájcem a obviněným, z níž by se policejní orgán dozvěděl významné skutečnosti vztahující se k trestnímu stíhání obviněného (které by navíc svědčily v neprospěch obviněného), tak takové informace mohou mít neopominutelnou taktickou hodnotu zejm. za situace, kdy příslušný orgán činný v trestním řízení nebyl subjektivně přesvědčen o vině obviněného. Taková informace, která sice není nijak procesně využitelná, ho pak jistě bude mnohem více motivovat pro získání použitelných důkazů v neprospěch obviněného.

Uvedená oprávnění musí obhájce samostatně a vhodně využívat. Musí zejména uvádět okolnosti, které vyvracejí nebo alespoň zeslabují obvinění jeho klienta a navrhopvat v tomto smyslu důkazy⁴⁵,

⁴⁵ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 37.

a to přesto, že v trestním řízení platí presumpce nevinu (§ 2 odst. 2 TrŘ) a zásada vyhledávací (§ 2 odst. 5 TrŘ), z nichž plyne jednak to, že obviněný sám není povinen prokazovat svoji nevinu, jednak to, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny si opatřit a provést všechny dostupné důkazy jak ve prospěch, tak v neprospěch obviněného, tak, aby byl objasněn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, v rozsahu nezbytném pro jejich rozhodnutí. V případě, že je obhájce přesvědčen o nevině svého klienta, musí v souladu s § 41 odst. 1 TrŘ podstoupit všechny zákonné kroky k tomu, aby nedošlo k neodůvodněnému postihu obviněného. V situaci, kdy důkazy svědčí o vině klienta, musí se obhájce snažit, aby byly v trestním řízení zjištěny všechny polehčující okolnosti a jiné skutečnosti, které svědčí ve prospěch obviněného; přitom „za nesprávné postižení obviněného je nutno považovat nejen odsouzení nevinného, popř. obviněného, jehož vina nebyla při respektování presumpce nevinu prokázána, ale také uložení nepřiměřeného trestu pachateli trestného činu“.⁴⁶

Obhájce se při výkonu obhajoby svého klienta může nacházet v obtížné situaci, pokud si není jist, zda jeho klient spáchal trestný čin, z něhož je obviněn, nebo nikoli. Pro to, aby obhajoba byla (v rámci možností) úspěšná je ovšem pravdivá informovanost obhájce ze strany klienta velmi důležitá. V případě, že obviněný, který je skutečným pachatelem trestného činu, z něhož je obviněn, tuto skutečnost nepřizná ani svému obhájci, nemá pak obhájce potřebné informace, které může při obhajobě využít a způsob obhajoby tomu přizpůsobit, a zároveň být připraven na důkazy, které budou v řízení svědčit v neprospěch obviněného. Také to neznamená, že by i při této znalosti nemohl obviněného hájit jako nevinného, pokud mu k tomu dá obviněný pokyn. Obhájce i za těchto okolností může (a měl by) navrhnout ty důkazy, které svědčí ve prospěch obviněného, příp.

⁴⁶ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 38.

dokonce o jeho nevině, a mohou tedy vést k rozhodnutí ve věci, které je z pohledu obviněného pozitivní.⁴⁷

Ačkoli je obhájce při výkonu obhajoby (zásadně) vázán pokyny obviněného, je zejm. při účasti na procesních úkonech poměrně značně samostatný a tuto samostatnost musí prakticky projevit tím, že bude vhodně reagovat na vzniklou situaci, hlavně pak na procesní nedostatky postupu orgánu činného v trestním řízení, který ten který úkon provádí⁴⁸, ale také např. na výpovědi vyslychaných osob, při kladení otázek vyslychaným osobám apod. Záleží také především na obhájci, kdy uplatní ten který prostředek obhajoby, který má k dispozici – zvolení správného okamžiku je otázkou taktiky obhajoby, kterou ale obhájce musí konzultovat se svým obviněným klientem.⁴⁹

Je třeba říci, že rozsah oprávnění obhájce zcela nekoresponduje s rozsahem oprávnění samotného obviněného v trestním řízení, a to přesto, že obhájce činí úkony jménem obviněného. V některých ohledech je rozsah oprávnění obhájce širší než oprávnění obviněného, v jiných směrech je naopak užší.

Obhájce je již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže by provedení úkonu nebylo možno odložit a vyrozumění o něm zajistit (§ 165 odst. 2 první věta TrŘ). Možnost kvalifikované účasti obhájce při vyšetřovacích úkonech je garantována i ustanovením § 165 odst. 3 TrŘ, podle kterého oznámí-li obhájce policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu, jehož výsledek může být použit v řízení před soudem, nebo spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď, je policejní orgán povinen včas obhájci sdělit, o jaký úkon jde, dobu a místo jeho konání, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce nelze zajistit. Zde je třeba dodat,

⁴⁷ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 38-39.

⁴⁸ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 39.

⁴⁹ Srov. ŠEVČÍK, V. Taktika obhajoby. *Bulletin advokacie*, č. 9, 2001, s. 56.

že trestní řád ani EÚLP nestanoví požadavek na vyrozumívání obhájce o vyšetřovacích úkonech, pokud o to obhájce sám nepožádá, a to ani v případě nutné obhajoby.⁵⁰ Spočívá-li úkon ve výslechu osoby, policejní orgán obhájci sdělí i údaje, podle nichž lze osobu ztotožnit, nebo alespoň to, k čemu má osoba vypovídat. Pokud by měla být vyslýchána jako svědek osoba, jejíž totožnost má být dle § 55 odst. 2 TrŘ utajena, musí policejní orgán přijmout opatření, která znemožňují obhájci skutečnou totožnost svědka zjistit (§ 165 odst. 2). Vyrozumění o výslechu takové osoby pak nemůže obsahovat údaje, podle nichž by bylo možno její skutečnou totožnost zjistit (§ 165 odst. 3).

Je-li obhájce přítomen vyšetřovacímu úkonu, může obviněnému i dalším vyslýchaným osobám klást otázky a může kdykoli v průběhu provádění úkonu vznášet námitky proti způsobu jeho provádění. Otázky může klást až poté, kdy policejní orgán (příp. jiný orgán činný v trestním řízení) výslech skončí a udělí obhájci slovo. (Srov. § 165 odst. 2 TrŘ)

Na rozdíl od obhájce není obviněný oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech. Policejní orgán, který vyšetřovací úkon provádí, tuto účast může dle § 165 odst. 1 TrŘ jen připustit. Tak by měl postupovat zejména tehdy, pokud obviněný nemá obhájce a pokud vyšetřovací úkon spočívá ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď. Pokud je obviněný přítomen při provádění vyšetřovacího úkonu, může také klást vyslýchaným osobám (svědkům) otázky (obdobně jako obhájce). Tím je zabezpečen soulad mezi ustanoveními trestního řádu a čl. 6 odst. 3 EÚLP, podle kterého jako důkaz v řízení před soudem lze využít jen takový protokol o úkonu trestního řízení, který byl proveden s využitím práva obviněného na konfrontaci se svědkem, když měl možnost být přítomen úkonu a mohl zde uplatnit své námitky, klást vyslýchaným osobám otázky.⁵¹

⁵⁰ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 47; rozh. č. 54/2001 Sb. rozh. tr.

⁵¹ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 47.

V řízení před soudem se rozsah oprávnění obviněného a obhájce vyrovnává. *Obhájce se může zúčastnit všech úkonů, kterých se může zúčastnit obviněný*⁵², tzn., že se může zúčastnit hlavního líčení (§ 202 a násl. TrŘ), veřejného zasedání (§ 234 a násl. TrŘ), veřejného zasedání konaného o odvolání (§ 263 TrŘ), veřejného zasedání o návrhu na povolení obnovy řízení (§ 286 TrŘ) a veřejného zasedání o stížnosti pro porušení zákona (§ 274 TrŘ). Pokud je dán důvod nutné obhajoby, je dokonce účast obhájce v hlavním líčení nezbytná (§ 202 odst. 4 TrŘ). To platí i pro veřejné zasedání konané o odvolání (§ 263 odst. 3 TrŘ). Obdobné platí i pro veřejné zasedání konané o dovolání, kdy musí mít obviněný obhájce (a jeho účast je nutná) v případech uvedených v § 36a odst. 2 písm. a) až c) TrŘ, pokud se jej dle § 36b TrŘ nevzdá (§ 265r odst. 3 TrŘ). Požadavky na účast obhájce v hlavním líčení a ve veřejném zasedání jsou tak v porovnání s obviněným v některých ohledech vyšší, neboť např. i hlavní líčení lze za splnění určitých podmínek konat bez přítomnosti obžalovaného (srov. § 202 odst. 2 TrŘ), a to i tehdy, kdy jeho obhájce tam naopak být musí právě z důvodu nutné obhajoby. Není-li však dán důvod nutné obhajoby, je spíše problematičtější konat hlavní líčení bez přítomnosti obžalovaného než bez přítomnosti jeho obhájce. Je třeba k tomu ještě dodat, že za stávající právní úpravy lze zajistit přítomnost obžalovaného nebo jiných osob i prostřednictvím videokonferenčního zařízení (§ 202 odst. 1 druhá věta).

Obhájce, stejně jako obviněný, nemá právo účastnit se úkonů, které provádí předseda senátu nebo samosoudce při přípravě hlavního líčení, veřejného a neveřejného zasedání.⁵³

V hlavním líčení a ve veřejném zasedání má obhájce právo klást vyslychaným osobám otázky a může též žádat, aby mohl v hlavním líčení sám provést důkaz, zejména pak výslech svědka nebo znalce (srov. § 215 odst. 2 TrŘ). V hlavním líčení má obhájce právo na

⁵² MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 262.

⁵³ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 263.

závěrečnou řeč, a to v pořadí jako poslední. Po jeho závěrečné řeči se může ujmout slova opět státní zástupce, který jinak přednáší svou závěrečnou řeč jako první. Pokud státní zástupce vystoupí ještě po závěrečné řeči obhájce, má obhájce právo repliky, tj. na slova státního zástupce odpovědět (§ 216 odst. 4 TrŘ). Vzhledem k tomu, že trestní řád neupravuje právo státního zástupce opět reagovat na repliku obhájce, lze mít zato, že státní zástupce toto oprávnění již nemá.

Závěrem k této kapitole je možno konstatovat, že obhájce svou účastí na obhajobě a účelným uplatňováním svých oprávnění a též plněním stanovených povinností významně posiluje postavení obviněného v trestním řízení a jak již bylo naznačeno výše, napomáhá odstraňovat znevýhodnění obviněného v trestním řízení, které plyne zejména z toho, že obviněný často nezná všechna svá práva, která mu svědčí v trestním řízení, nezná příslušná zákonná ustanovení o průběhu a vedení trestního řízení, případně jich neumí dostatečně využít, a to mnohdy ani tehdy, má-li právnické vzdělání, což je dáno jeho nutně subjektivním a zpravidla emotivním přístupem k věci, v níž je jakožto obviněný velmi intenzivně zainteresován, a není proto dostatečně kvalitně sám sebe hájit.⁵⁴

⁵⁴ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 263.

3. AKTIVNÍ PŘÍSTUP OBHÁJCE V DOKAZOVÁNÍ A PRAKTICKÉ PROBLÉMY APLIKAČNÍ PRAXE V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ A HLAVNÍM LÍČENÍ

Již ze zásady *presumpce nevinny*, která platí pro celé trestní řízení až do chvíle, kdy je obviněný pravomocně uznán vinným odsuzujícím rozsudkem soudu (§ 2 odst. 2 TrŘ) plyne, že obviněný není v trestním řízení tím, kdo by musel být bezpodmínečně nutně aktivní stranou, pokud jde o proces dokazování, když tím, kdo je povinen vyhledávat důkazy (jak ve prospěch, tak i ve prospěch obviněného) jsou orgány činné v trestním řízení, a to i bez návrhu straní (§ 2 odst. 5 TrŘ). Vzhledem k tomu, že jeho nevinu se presumuje do té doby, než je bez důvodných pochybností prokázán a pravomocně prohlášen opak, není obviněný povinen svou nevinu dokazovat, není tedy povinen v tomto ohledu předkládat jakékoli důkazy – není povinen dokazovat žádnou skutečnost, a to nejen v důsledku pravidla, že nikdo není povinen vydávat důkazy proti sobě (které by tedy svědčily o jeho vině), tak nemusí dokazovat ani skutečnosti, které svědčí v jeho prospěch.⁵⁵ Ze zásady *in dubio pro reo* pak vyplývá, že při důvodných pochybnostech o skutkovém stavu věci, je třeba rozhodnout ve prospěch obviněného. I když nelze v této souvislosti hovořit o *důkazním břemenu* v pravém slova smyslu⁵⁶, kdy by v případě, že strana obžaloby (zastupovaná v řízení před soudem státním zástupce) nepředložila dostatek důkazů svědčících o vině obžalovaného, soud bez dalšího zprostil obžalovaného obžaloby, v praxi to bude, domnívám se, zpravidla tak, protože soud sám nemá tolik možností, jak si sám opatřit potřebné důkazy, kolik jich má policejní orgán spolu se státním zástupcem v přípravném řízení, kde je opatřena

⁵⁵ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 381.

⁵⁶ Srov. např. MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 382; ŠÁMAL, P.; NOVOTNÝ, F.; RŮŽIČKA, M.; VONDRUŠKA, F.; NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní*. 2., dopln. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 68.

většina důkazů, které jsou pak provedeny před soudem a na základě nichž pak soud ve věci rozhoduje. Soud je proto do značné míry limitován tím, jaké důkazní zdroje mu nabídne státní zástupce v obžalobě.⁵⁷

Na druhou stranu je jistě v zájmu obviněného, aby byl, pokud možno, aktivní stranou trestního řízení při dokazování, neboť jen tak často může dosáhnout takového výsledku trestního stíhání, který je pro něj (alespoň v rámci možností) pozitivní. Navrhovat či předkládat důkazy je důležitým právem obviněného, které může po celé trestní řízení využívat a je i z hlediska úspěšné obhajoby takřka nezbytné, aby tohoto práva využíval, pokud je to jen trochu možné. Má-li obviněný v trestním řízení obhájce, je pak dokonce *povinností* jeho *obhájce* pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci (§ 41 odst. 1 TrŘ). Z toho plyne, že obhájce obviněného proto, aby splnil svoji úlohu v trestním řízení, musí (samozřejmě s ohledem na pokyny obviněného a v mezích zákona) navrhopat nebo předkládat důkazy, které svědčí ve prospěch obviněného. Tyto důkazy si pro tyto účely může i zákonným způsobem opatřovat, resp. zjišťovat zdroje těchto v úvahu přicházejících důkazů. V této souvislosti se hovoří o tzv. materiálním důkazním břemenu obviněného, které plyne z toho, že strany trestního řízení mají právní i faktický zájem na prokázání skutkových okolností, které uvádějí, a na vyvrácení tvrzení protistrany.⁵⁸

Jestliže tedy obviněný může být po celé trestní řízení pasivní a kromě případného negativního meritorního rozhodnutí v dané trestní věci, ke kterému jeho pasivita může vést, mu z jeho pasivity neplyne nebezpečí nějakého postihu, pro *obhájce* tedy v podstatě platí

⁵⁷ RŮŽIČKA, M. *Přípravné řízení a stádium projednání trestní věci v řízení před soudem*. Praha: LexisNexis, 2005, s. 123.

⁵⁸ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 383-384; ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 1992, s. 200n.

povinnost být v trestním řízení v zájmu obviněného aktivní, a to rovněž (nebo spíše zejména) v procesu dokazování. Jinak by se mohl vystavit i nebezpečí kárného postihu ze strany Advokátní komory ČR pro porušení zákona o advokacii i stavovských předpisů.

Aktivita obhájce v tomto směru se musí projevit již v přípravném řízení, protože to má stále podstatný vliv na výsledek celého trestního řízení, protože přípravné řízení předurčuje budoucí řízení před soudem tím, že vymezuje předmět řízení a významně ovlivňuje úspěšnost dokazování před soudem.⁵⁹ V rámci dokazování v přípravném řízení by pak obhájce měl nejen navrhnout všechny důkazy svědčící ve prospěch obviněného, o nichž se dozví, ale také ve vztahu k opatřování a provádění důkazů orgány činnými v přípravném řízení dbát o to, aby byla respektována práva a oprávněné zájmy obviněného, hlavně pak o to, aby tyto důkazy byly opatřeny a prováděny zákonným způsobem s plným dodržováním práva obviněného na obhajobu. K tomu může obhájce využít dalších práv, která mu dává trestní řád, např. právo účastnit se vyšetřovacích úkonů, klást vyslychaným osobám otázky, nahlížet do spisu apod., když oprávnění obhájce jsou v tomto ohledu v přípravném řízení často širší než oprávnění obviněného.

Těžištěm dokazování v trestním řízení má být hlavní líčení, a to i s ohledem na zásadu, vyjádřenou v čl. 90 Ústavy, že jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy, přičemž je nutné, aby soud měl reálnou možnost kontrolovat správnost skutkových zjištění, o něž opírá své rozhodnutí. Tato možnost je mu nejlépe dána tehdy, když jsou důkazy prováděny před soudem a jsou dodrženy zásady bezprostřednosti (§ 2 odst. 13 TrŘ), ústnosti (§ 2 odst. 12 TrŘ) a veřejnosti (§ 2 odst. 10 TrŘ) a za součinnosti procesních stran.⁶⁰ Proto i u hlavního líčení se může naplno projevit aktivní přístup obhájce při hájení oprávněných zájmů obviněného v trestním řízení. Obhájce má

⁵⁹ RŮŽIČKA, M. *Přípravné řízení a stádium projednání trestní věci v řízení před soudem*. Praha: LexisNexis, 2005, s. 123.

⁶⁰ RŮŽIČKA, M. *Přípravné řízení a stádium projednání trestní věci v řízení před soudem*. Praha: LexisNexis, 2005, s. 121.

nejen právo (a někdy i povinnost) účastnit se hlavního líčení, ale má také právo i zde navrhnout důkazy, klást se souhlasem předsedy senátu otázky vyslychaným osobám, může žádat i o vlastní provedení důkazu, zejm. výslechu svědka nebo znalce, může se za obžalovaného vyjádřit ke každému důkazu, který byl v hlavním líčení proveden, má také právo na závěrečnou řeč. To vše musí účelně využívat k hájení zájmů obviněného, zejména o to, aby v hlavním líčení byly objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují (§ 41 odst. 1 TrŘ)

3.1 Součinnost stran při dokazování

Součinnost stran při dokazování se příliš neuplatní v přípravném řízení, byť i zde mají strany (v přípravném řízení obviněný, poškozený a zúčastněná osoba - § 12 odst. 6 TrŘ) právo navrhnout důkazy a pokud se např. obhájce účastní výslechu svědka, může mu klást se svolením vyslychajícího otázky. Trestní řád ale neupravuje možnost, že by obhájce mohl svědka přímo vyslychat, tzn. důkaz výslechem svědka sám provést – lze konstatovat, že v přípravném řízení mají monopol na provádění důkazů policejní orgán a státní zástupce. Je nutno také uvést, že hlavním smyslem přípravného řízení je důkazy opatřit tak, aby mohly být provedeny před soudem a stát se tak podkladem pro jeho rozhodnutí. Rozsah dokazování je tak v přípravném řízení výrazně užší než je tomu v řízení před soudem, zejm. pak v hlavním líčení. To platí především pro možnost vyslychat svědky omezenou ustanovení § 164 odst. 1 TrŘ. Toto omezení však neplatí pro tzv. rozšířené vyšetřování dle § 169 odst. 1 TrŘ, kde je tak rozsah dokazování, včetně provádění důkazů, větší. Velice úzký rozsah dokazování je naopak ve zkráceném přípravném řízení, které je svou podstatou postupem před zahájením trestního stíhání a kromě výslechu podezřelého (srov. § 179b odst. 3 TrŘ) se dokazování

provádí pouze dle § 158 a násl. TrŘ, tj. zejm. v rámci neodkladných nebo neopakovatelných úkonů.⁶¹

Součinnost stran při dokazování se tak má projevit především v hlavním líčení. Formulace ustanovení § 225 TrŘ posiluje kontradiktorní charakter hlavního líčení, ke kterému směřuje český trestní proces, je jinak kontinentálního typu.⁶² Více by se tedy mělo jednat o spor mezi obžalovaným a jeho obhájcem na straně jedné a státním zástupcem na straně druhé.⁶³

Před soudem pak stojí dvě strany, které mají rovnocenná práva a částečně i rovnocenné povinnosti v procesu dokazování.⁶⁴

Účelem hlavního líčení je provést kontradiktorním způsobem za aktivní účasti stran všechny potřebné důkazy, které mohou věc objasnit, a to při uplatnění všech základních zásad a respektování všech procesních záruk spravedlivého procesu.⁶⁵ Cílem dokazování je přitom vytvoření dostatečného skutkového základu pro rozhodnutí soudu ve věci, tj. o tom, zda se stal skutek popsáný v obžalobě, zda tento skutek má všechny znaky trestného činu, zda jej spáchal obžalovaný a zda je obžalovaný za tento skutek trestně odpovědný, jaký trest, popř. ochranné opatření je třeba obžalovanému za spáchaný čin uložit či zda je mu třeba uložit povinnost nahradit škodu nebo jinou újmu poškozenému.⁶⁶

Ke správnému zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí soudu pak přispívá právě i dostatečná součinnost stran při dokazování v hlavním

⁶¹ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 398.

⁶² Srov. např. RŮŽIČKA, M. *Přípravné řízení a stádium projednání trestní věci v řízení před soudem*. Praha: LexisNexis, 2005, s. 126; FENYK, J. *Veřejná žaloba - historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2001, s. 190.

⁶³ FRKAL, F. *Trestní právo* [online]. Dostupné na <http://www.frkal.cz/trestni-pravo.html> (24.3.2012)

⁶⁴ KOLESÁR, J. Zásada kontradiktornosti a obhajoba obžalovaného v konání před soudem. *Bulletin advokacie*, č. 7-8, 2010, s. 28.

⁶⁵ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 399.

⁶⁶ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 399.

líčení, kde by státní zástupce měl nejen navrhnout důkazy podporující obžalobu, ale tyto důkazy i provádět (se souhlasem nebo na výzvu předsedy senátu, § 180 odst. 3, § 203, § 215 odst. 2 TrŘ), a obhájce, resp. obžalovaný, může využít svého práva požádat předsedu senátu o svolení provést důkazy ve prospěch obhajoby (§ 180 odst. 3, § 215 odst. 2 TrŘ). Může se stát, že o provedení stejného důkazu, např. výslechu svědka, žádají obě strany, tj. jak státní zástupce, tak obhájce, příp. obžalovaný. Pak rozhodne předseda senátu, kdo takový důkaz provede. Po provedení výslechu má druhá strana vždy právo klást vyslýchanému otázky (§ 215 odst. 2, 3 TrŘ).⁶⁷

Předseda senátu by měl stranám zásadně vyhovět, pokud žádají o provedení důkazu, který byl k jejich návrhu opatřen a předložen. Není však povinen jim vyhovět, jestliže jde o výslech obviněného, výslech svědka mladšího patnácti let, nemocného nebo zraněného svědka, anebo v případě, že by z nějakého jiného závažného důvodu nebylo vhodné, aby důkaz provedla některá ze stran.⁶⁸

V hlavním líčení, tak jak je chápé současné znění českého trestního řádu, má vystupovat do popředí role státního zástupce, jehož povinností je dokazování viny obžalovaného (§ 2 odst. 5 TrŘ). To znamená i vyšší nároky na státního zástupce v řízení před soudem. Na druhou stranu to zároveň zvyšuje i požadavky na činnost obhajoby, především pak obhájce, pokud jeho služeb obviněný v řízení využívá. Činnost obhájce tak musí být vysoce profesionální se zázemím dostatečného vzdělání i praxe, aby své roli v trestním řízení mohl dostát.⁶⁹ Plní-li totiž státní zástupce řádně svoji úlohu a je aktivním subjektem hlavního líčení, musí i obhájce více participovat na dokazování, aby dosáhl co nejpříznivějšího výsledku řízení pro svého klienta, a to přestože obecně platí, že obžalovaný nemusí dokazovat

⁶⁷ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 399-400.

⁶⁸ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 399.

⁶⁹ KOLESÁR, J. Zásada kontradiktornosti a obhajoba obžalovaného v konaní pred súdom. *Bulletin advokacie*, č. 7-8, 2010, s. 28.

prakticky nic, přesto může být zproštěn obžaloby.⁷⁰ Jak bude případně posilovat kontradiktorní charakter hlavního líčení, bude zároveň vzrůstat význam formální obhajoby v trestním řízení, neboť obžalovaný sám zpravidla nebude schopen adekvátně reagovat na aktivitu profesionálního žalobce, tedy státního zástupce, který si navíc ještě z přípravného řízení přináší zázemí v podobě profesionálního policejního aparátu, který má nejlepší prostředky ke shromažďování důkazů potřebných na podporu obžaloby. To vše bez ohledu na to, že státní zástupce i policejní orgán jsou povinni vyhledávat a před soudem předkládat nejen důkazy usvědčující, tj. důkazy v neprospěch obžalovaného, ale i důkazy svědčící v jeho prospěch, přičemž tuto povinnost má nakonec i soud, který je povinen doplnit si v potřebném rozsahu dokazování tak, aby byl zjištěn skutkový stav bez důvodných pochybností a aby mohl ve věci spravedlivě rozhodnout.

3.2 Specifika obhajoby v přípravném řízení

Specifikum obhajoby v přípravném řízení, a to i pokud jde o dokazování, je, že v přípravném řízení nemá strana obhajoby protistranu v podobě státního zástupce, neboť ten v předsoudním stádiu trestního řízení nemá postavení strany (srov. § 12 odst. 6 TrŘ). Je to dáno tím, že státní zástupce v přípravném řízení zaujímá pozici jakožto *dominus litis*, tj. pán sporu, a v této fázi řízení je nadán rozhodovacími pravomocemi. Je tedy vlastně v nadřazeném postavení vůči obviněnému, ale i dalším stranám řízení (poškozenému či zúčastněné osobě), a též ve vztahu k policejnímu orgánu. Jedním z charakteristických rysů strany je přitom to, že je v rovnocenném postavení vůči dalším stranám sporu. Navíc při samotném rozhodování musí státní zástupce být *nestranný* – musí rozhodovat podle zákona na základě pečlivého zvážení skutkového stavu

⁷⁰ FRKAL, F. *Trestní právo* [online]. Dostupné na <http://www.frkal.cz/trestni-pravo.html> (24.3.2012)

podloženého opatřeními důkazy, které nesmí hodnotit pouze jednostranně k tíži obviněného, ale musí stejně přihlížet i k důkazům svědčícím ve prospěch obviněného.

Dalším specifikem přípravného řízení je, že vlastní *procesní dokazování je v přípravném řízení poněkud omezené*. Účelem přípravného řízení, především pak fáze vyšetřování (pokud se pohybujeme v přípravném řízení standardním nebo rozšířeném), je opatřit si podklady pro rozhodnutí v této fázi řízení – buď pro podání obžaloby, nebo pro jiné rozhodnutí (postoupení věci, zastavení trestního stíhání, schválení narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání, příp. přerušování trestního stíhání – srov. § 171 a násl. TrŘ). Úkolem přípravného řízení je tak opatřit podklad pro rozhodnutí, zda státní zástupce podá obžalobu, a tím posune věc do řízení před soudem, nebo zda trestní stíhání není na místě a má být ukončeno.⁷¹

Povinnost vyhledávat důkazy v přípravném řízení mají orgány činné v této fázi trestního řízení (srov. § 2 odst. 5 TrŘ), tj. policejní orgán a státní zástupce. To však neznamena, že by tyto orgány měly neomezený monopol na vyhledávání důkazů. *Strany mají totiž právo vyhledávat a předkládat důkazy*, přičemž skutečnost, že důkaz vyhledala a předložila některá ze stran, a nikoli orgán činný v trestním řízení, není důvodem pro odmítnutí takového důkazu (§ 89 odst. 2 TrŘ).⁷² Strany ovšem nemohou v přípravném řízení důkazy provádět – např. obhájce nemůže předložit protokol o výslechu svědka, který sám provedl, nebo protokol o výslechu znalce, od něž si nechal zpracovat znalecký posudek. Může však vyhledat osobu, která by mohla podat výpověď o určité skutečnosti, a může navrhnou policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci, aby taková osoba byla vyslechnuta, případně aby byl navržen její výslech v hlavním líčení. Může i předložit např. písemné vyjádření, kde by tato osoba sdělila, o čem chce vypovídat. Obhájce obviněného také může nechat

⁷¹ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 397.

⁷² MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 401.

vypracovat ve věci znalecký posudek a ten pak předložit již v přípravném řízení.⁷³ Pokud bude tento znalecký posudek splňovat požadavky stanovené v § 110a TrŘ, bude se při jeho provádění postupovat stejně, jako by si jej vyžádal orgán činný v trestním řízení.

Pokud jde o *činnost obhájce* v jednotlivých fázích přípravného řízení, v *postupu před zahájením trestního stíhání* (§ 158 – 159b TrŘ) se obhájce většinou ani nevyskytuje, protože zde zatím nebyly proti žádné osobě zahájeno trestní stíhání. Nicméně jednak každý má při podání vysvětlení právo na právní pomoc advokáta (§ 158 odst. 5 TrŘ)⁷⁴, který může osobě podávající vysvětlení radit ohledně významu vysvětlení a ohledně např. důsledků nepravdivého vysvětlení apod.,⁷⁵ když toto právo na právní pomoc advokáta má i případně již podezřelý. Dále má právo na obhájce již zadržený podezřelý (§ 76 TrŘ) a podezřelý, proti kterému se vede zkrácené přípravné řízení (§ 179a TrŘ). Zde je úkolem obhájce dohlížet především na zákonnost provádění výslechu podezřelého.

Vyšší aktivitu musí obhájce vyvinout ve stádiu *vyšetřování*, které začíná usnesením dle § 160 odst. 1 TrŘ s tím, že zahájení trestního stíhání je vůči osobě, proti které se řízení vede, účinné od chvíle, kdy jí bylo doručeno usnesení o zahájení trestního stíhání.⁷⁶

I když české trestní řízení směřuje k tomu, aby těžiště dokazování bylo skutečně až před soudem, a především pak v hlavním líčení, kvalita vyšetřování má stále rozhodující vliv na to, jak bude probíhat hlavní líčení a jak nakonec soud ve věci rozhodne. Soudce se totiž po podání obžaloby státním zástupcem v první řadě seznamuje se

⁷³ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 401-402; rozh. č. 3/1996 Sb. rozh. tr.

⁷⁴ Srov. též nález ÚS č. 98/1995 Sb. nál. a usn.

⁷⁵ Srov. např. VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 135-136.

⁷⁶ Srov. např. NOVOTNÝ, F.; SOUČEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 279.

spisem z přípravného řízení a již na základě tohoto spisu získává určitou představu, jak ve věci rozhodne.⁷⁷

Povinnost vyhledávat důkazy, jak již bylo několikrát řečeno, mají orgány činné v trestním řízení – v přípravném řízení je to úkol především policejního orgánu, který důkazy opatřuje pod dozorem státního zástupce ve smyslu § 174 TrŘ. I přes výslovně stanovenou povinnost vyhledávat důkazy i ve prospěch obviněného, v praxi bude spíše docházet k tomu, že policie bude pátrat především po důkazech usvědčujících.⁷⁸ Zde proto musí nastoupit aktivní obhájce, aby se na procesu dokazování v přípravném řízení co nejvíce podílel a vyvážil tak jinak v uvedeném smyslu nevýhodné postavení obviněného.

Základní vymezení účasti obhájce (a samozřejmě i obviněného) ve vyšetřování nalezneme v § 165 TrŘ. Bylo již uvedeno, že možnosti obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů a zasahovat tak přímo do procesu dokazování v přípravném řízení jsou v řadě ohledů širší, než jak je tomu o obviněného. Obhájce je oprávněn od zahájení trestního stíhání být přítomen všech vyšetřovacích úkonů, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem (§ 165 odst. 2 TrŘ), což mohou být zejména výslechy obviněného (§ 91 a násl. TrŘ), výslechy svědků (§ 101 a násl. TrŘ) a znalců (§ 108 TrŘ), a dále vyšetřovací úkony vymezené jako zvláštní způsoby dokazování, tj. konfrontace, rekognice, vyšetřovací pokus, rekonstrukce nebo prověrka na místě (§ 104 a násl. TrŘ). Toto oprávnění obhájce může být omezeno jen v případě úkonů, které nelze odložit tak, aby mohl být obhájce o úkonu vyrozuměn. Situace, kdy by nebylo možno zajistit přítomnost obhájce proto, že nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit, by měly být spíše výjimečné a řádně odůvodněné, protože jinak by uvedená právní úprava ztrácela svůj účel, který spočívá v tom, aby obhájci byl umožněn řádný výkon

⁷⁷ RŮŽIČKA, M. *Přípravné řízení a stádium projednání trestní věci před soudem*. Praha: Lexis Nexis CZ, 2005, s. 136.

⁷⁸ RŮŽIČKA, M. *Přípravné řízení a stádium projednání trestní věci před soudem*. Praha: Lexis Nexis CZ, 2005, s. 137.

obhajoby tím, že se bude moci (aktivně) zúčastnit výše uvedených vyšetřovacích úkonů.⁷⁹

Význam účasti obhájce při vyšetřovacím úkonu, který spočívá i v tom, že obhájce dohlíží na zákonnost průběhu provádění úkonu, je zvýšen tím, že obhájce může po provedení výsledku policejním orgánem (nebo státním zástupce) klást vyslýchaným osobám otázky a kdykoli během provádění úkonu vznášet námitky proti způsobu provádění úkonu, což je nutno ihned zaprotokolovat, včetně toho, jakým způsobem byla námitka vyřízena (zda jí bylo vyhověno nebo zda byla zamítnuta, a to spolu s odůvodněním) - § 165 odst. 2, § 55 a násl. TrŘ. Již v přípravném řízení tak obhájce může svým přístupem dosti ovlivnit konečný výstup vyšetřovacího úkonu, který (přestože jde i důkaz ve své podstatě v neprospěch obviněného) může nakonec vyznět pro obviněného (alespoň v rámci možností) pozitivně. Proto by měl být obhájce na účast při vyšetřovacím úkonu kvalitně připraven, k čemuž slouží i ustanovení § 165 odst. 3 TrŘ, podle kterého je policejní orgán povinen obhájci, který oznámil, že se chce vyšetřovacího úkonu účastnit, včas sdělit, o jaký úkon se jedná, dobu a místo jeho konání, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce nelze zajistit. Spočívá-li úkon ve výsledku osoby, musí policejní orgán obhájci též sdělit údaje, podle kterých je možno tuto osobu ztotožnit, a pokud tyto údaje nelze předem určit, příp. jde o svědka, jehož totožnost má být z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 TrŘ utajena, musí být ze sdělení alespoň zřejmé, k čemu má tato osoba vypovídat. Povinnost policejního orgánu včas informovat obhájce o konání vyšetřovacího úkonu vyplývá již z čl. 40 odst. 3 LSP, který stanoví, že obviněný má právo na to, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby. Aby si mohl obhájce řádně připravit např. druh a způsob kladení otázek svědkovi nebo znalci, musí se v dostatečném předstihu dozvědět, kdo a kde má být

⁷⁹ Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1341-1343.

vyslýchán, nebo alespoň co má být předmětem výslechu.⁸⁰ Dle Nejvyššího soudu ČR je dokonce v některých případech vhodné, aby policejní orgán vyrozuměl obhájce o konání vyšetřovacího úkonu, a tím mu umožnil na úkonu účast, přestože o to obhájce sám nepožádal. Platí to tehdy, kdy je již v přípravném řízení zřejmé, že v hlavním líčení nebude pravděpodobně možné uskutečnit výslech svědka např. z důvodu jeho závažného onemocnění, příp. proto, že pro dlouhodobý pobyt v cizině bude nedosažitelný, přičemž tento výslech se jeví jako podstatný usvědčující důkaz ve věci.⁸¹ Nicméně účast obhájce u vyšetřovacích úkonů je jeho oprávněním, nikoli povinností, když trestní řád nedává orgánům činným v trestním řízení domáhat se účasti obhájce na úkonech přípravného řízení a ani nestanoví žádné sankce nebo možnost zabezpečení účasti obhájce jinými prostředky.⁸²

Zvláštní pozornost by měl obhájce věnovat výslechu poškozeného. Může se stát, že poškozený bude mít tendenci nadsazovat újmu, kterou v důsledku trestného činu utrpěl, proto je úkolem obhájce přiměřeně a zákonným způsobem psychologicky působit na poškozeného, aby vypovídal v souladu se skutečným průběhem události a skutečně vzniklými následky. Někdy může postačovat připomenutí, že poškozený v roli svědka je vázán povinností vypovídat pravdu (srov. § 101 odst. 1 TrŘ), včetně možných právních následků vědomě nepravdivé výpovědi (srov. § 345 a 346 TrZ), někdy též na jeho právo odepřít výpověď dle § 100 odst. 1 nebo 2 TrZ.

Kromě účasti na vyšetřovacích úkonech je z pohledu obhajoby nezbytné, aby se obhájce podílel na dokazování tím, že bude vyhledávat a navrhopvat důkazy svědčící ve prospěch obviněného. V tomto směru by si obhájce měl vždy prověřit pramen důkazu a posoudit jeho význam z pohledu obhajoby tak, aby nakonec navržený

⁸⁰ ŠTĚPÁN, J. Vyrozumívání obhájce o konání vyšetřovacích úkonů – výklad in fraudem legis? *Trestní právo*, č. 7-8., 1998, s. 34; MANDÁK, V. Konečně jasno v otázce konkretizace vyrozumění obhájce o vyšetřovacích úkonech. *Bulletin advokacie*, č. 8, 1998, s. 40-46.

⁸¹ Rozh. č. 54/2001 Sb. rozh. tr.

⁸² ŠÁMAL, P.; NOVOTNÝ, F.; RŮŽIČKA, M.; VONDRUŠKA, F.; NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní*. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 854; rozh. NS ČR sp. zn. 4 TZ 18/2000.

důkaz nesvědčil spíše proti obviněnému. Obhájce proto i může např. požádat osobu, kterou hodlá navrhnout jako svědka, o sdělení důležitých informací, o čemž lze sepsat i písemný záznam, v němž může být zahrnuto i poučení této osoby o právních následcích křivé výpovědi nebo křivého obvinění, pokud by uváděla vědomě nepravdivé údaje. Tento záznam slouží pouze pro potřeby obhajoby, není listinným důkazem. Obhájce se s jeho pomocí rozhoduje, zda takový důkaz v trestním řízení navrhne nebo ne. Je také na něm, zda důkaz z taktických důvodů navrhne již v přípravném řízení, nebo až v hlavním líčení.⁸³

Kromě navrhování důkazů může obhájce i důkazy předkládat (§ 89 odst. 2 TrŘ). To se v praxi bude zřejmě týkat zejména znaleckých posudků. Pokud znalecký posudek předložený stranou (obhajoby) splňovat zákonem stanovené náležitosti včetně znalecké doložky, v rámci níž znalec prohlašuje, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, postupuje se pro provádění takového znaleckého posudku stejně, jako by jej opatřil orgán činný v trestním řízení. Znalecký posudek si strana obhajoby opatří buď jako reakci na znalecký posudek vypracovaný znalcem přibraným orgánem činným v trestním řízení, nebo i bez takového posudku, pokud to obhajoba považuje za účelné.⁸⁴ V praxi bude pravděpodobně obhájce narážet spíše na finanční stránku věci, neboť náklady na zpracování znaleckého posudku, který si nechá zpracovat obhajoba, nese obviněný. Především v případech nutné obhajoby, kde obviněný často nedisponuje přílišnými finančními možnostmi, může být proto obhájce v tomto ohledu významně limitován, přestože podle jeho názoru by byl „oponentní“ znalecký posudek na místě. Opět také musí obhájce zvážit, zda znalecký posudek, pokud byl již z jeho iniciativy

⁸³ VANTUCH, P. Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení. *Bulletin advokacie*, č. 7-8, 2005, s. 30-31.

⁸⁴ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 209-210.

vypracován, skutečně svědčí ve prospěch obviněného, jinak by ho neměl předkládat.⁸⁵

Obhájce má dále důležité právo vyžádat si předem kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení, a to v každé fázi trestního řízení (§ 41 odst. 6 TrŘ), přičemž orgány činné v trestním řízení jsou zásadně povinny mu vyhovět. Odmítnout můžou jen tehdy, pokud by to nebylo z technických důvodů možné. Náklady na takové pořízení kopie nebo průpisu protokolu hradí obhajoba.

Kromě dalších oprávnění, o nichž byla řeč již v kapitole druhé, je v souvislosti s účastí obhájce na dokazování v přípravném řízení třeba zmínit možnost prostudovat spolu s obviněným vyšetřovací spis poté, co policejní orgán uzná vyšetřování za skončené (§ 166 TrŘ). Policejní orgán musí obviněného a jeho obhájce na tuto možnost upozornit nejméně tři dny předem. Po prostudování spisu může obviněný, resp. jeho obhájce učinit návrhy na doplnění vyšetřování, tj. zejména navrhnout opatření a příp. i provedení dalšího důkazu, např. výslechu svědka, vypracování (dalšího) znaleckého posudku apod. Prostudování spisu a učinění případných návrhů na doplnění vyšetřování je právem, nikoli povinností strany obhajoby, nicméně je žádoucí, aby obhájce této možnosti využil, což mu může pomoci i v přípravě na řízení před soudem, pokud výsledky vyšetřování nasvědčují tomu, že státní zástupce podá obžalobu. Pokud by obviněný nebo obhájce nevyužili možnosti prostudovat spisy, ačkoli na ni byli řádně upozorněni, učiní policejní orgán o tom záznam do spisu a postupuje dále, jako kdyby k tomuto úkonu došlo, tzn. předloží spis státnímu zástupci s návrhem na podání obžaloby se seznamem navrhovaných důkazů.

Využije-li obhájce možnosti prostudovat spis a navrhne-li doplnění vyšetřování, policejní orgán mu buď vyhoví a vyšetřování navrhovaným způsobem doplní, nebo doplnění vyšetřování v případě, že je nepovažuje za nutné, odmítne. O těchto úkonech učiní ve spise

⁸⁵ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 210.

záznam a o odmítnutí návrhu na doplnění vyšetřování informuje obviněného a jeho obhájce. Uvedené odmítnutí není rozhodnutím, není proto proti němu přípustný opravný prostředek, nicméně lze žádat o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce dle § 157a TrŘ.⁸⁶

3.3 Specifika obhajoby v hlavním líčení

Hlavní líčení je jednak těžištěm trestního řízení, jednak těžištěm a vyvrcholením procesu dokazování v trestním řízení, neboť v tomto řízení se rozhoduje o vině obžalovaného a případném trestu nebo jiné trestní sankci a často také o náhradě škody nebo jiné újmy poškozenému.

Dokazování v hlavním líčení vzhledem k jeho kontradiktorní povaze mají provádět především hlavní strany v řízení před soudem, tj. strana obžaloby představovaná státním zástupcem, který v řízení před soudem zastupuje veřejnou žalobu (§ 2 odst. 8 věta druhá TrŘ), a strana obhajoby, kterou tvoří obžalovaný, a především obhájce, pokud je obžalovaný obhájcem zastoupen. Role soudu je však nadále důležitá, a to jak z toho důvodu, že průběh hlavního líčení, včetně dokazování, řídí předseda senátu, resp. samosoudce, který i rozhoduje o tom, který důkaz bude v hlavním líčení proveden, a jen s jeho souhlasem mohou strany provádět dokazování, tak proto, že soud je povinen sám doplnit dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí (§ 2 odst. 5 věta šestá TrŘ). Dále je jeho úkolem, aby po provedení dokazování v hlavním líčení provedené důkazy prověřil a ve smyslu § 2 odst. 6 TrŘ zhodnotil.⁸⁷

⁸⁶ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 614.

⁸⁷ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 681.

Státní zástupce je povinen v řízení před soudem dokazovat vinu obžalovaného (§ 2 odst. 5 věta pátá TrŘ). To neprotiřečí zásadě, podle níž orgány činné v trestním řízení (včetně státního zástupce) jsou povinny vyhledávat a objasňovat v zájmu zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch obviněného (§ 2 odst. 5 věta třetí TrŘ). Jednak tato zásada je stanovena (zejména) pro přípravné řízení, jehož účelem je i to, aby nebyly před soud stavěny osoby, u nichž nebude prokázáno, že by spáchaly skutek, pro který je vedeno trestní stíhání a v kterém by měl být spatřován trestný čin (srov. § 172 odst. 1 TrŘ), a proto je nezbytné, aby dokazování v přípravném řízení bylo vedeno v tomto směru co nejkomplexněji. Pokud však již státní zástupce podá obžalobu, vyplývá z toho jeho subjektivní přesvědčení o tom, že obviněný spáchal skutek, pro který je stíhán, a že tento skutek má všechny znaky trestného činu, nebo je takové podezření obviněného alespoň tak závažné, že jeho odsouzení je vysoce pravděpodobné. Proto je na místě požadovat po státním zástupci, aby předložil maximálně možné množství usvědčujících důkazů, které obžalobu, kterou podal, podpoří. Státní zástupce také zásadně provádí v hlavním líčení důkazy, které podporují obžalobu, a to i takové, jejichž potřeba vznikne až v průběhu řízení před soudem, přičemž o provedení takového důkazu může sám požádat, případně ho k tomu může vyzvat předseda senátu, resp. samosoudce (§ 180 odst. 3 TrŘ).

Strana obhajoby nemá zákonem uloženou povinnost aktivně se podílet na dokazování, a to ani v hlavním líčení, což vyplývá ze zásady presumpce nevinu.⁸⁸ Na rozdíl od státního zástupce tedy předseda senátu (samosoudce) nemůže obhájce vyzvat (a tím mu uložit), aby provedl důkaz podporující obhajobu. Má však právo nejen navrhnout důkazy, ale i provádět dokazování ve stejném rozsahu jako státní zástupce (srov. § 180 odst. 3, § 215 odst. 2, 3 TrŘ). A je v zájmu obhajoby tohoto práva využít, pokud samozřejmě má

⁸⁸ VANTUCH, P. *K reakci obhajoby a soudu na znalecký posudek předložený poškozeným*. Bulletin advokacie, č. 7-8, 2006, s. 50.

k dispozici důkazy, které svědčí ve prospěch obviněného. Minimálně by však obhájce měl určitým způsobem participovat i na provádění důkazů, které podporují obžalobu, a to v tom smyslu, že by měl pozorně sledovat provádění takového důkazu soudem nebo státním zástupcem a měl by upozornit na případné vady v provedení důkazu. Pokud jde o výslech svědka nebo znalce, měl by klást svědkovi či znalci vhodné doplňující otázky poté, co předseda senátu nebo státní zástupce výslech skončí. Zejména je třeba zaměřit se na rozpory ve výpovědi, případně je možné zpochybnit závěry znalce apod.⁸⁹ Ačkoli oprávnění k provedení důkazu dle § 215 odst. 2 TrŘ přísluší nejen obhájci, ale i obžalovanému, je na místě, aby tohoto práva využíval právě obhájce (samozřejmě za předpokladu, že je obžalovaný obhájcem zastoupen a obhájce je hlavnímu líčení přítomen).⁹⁰ Přílišná aktivita obžalovaného v tomto směru by mohla být spíše kontraproduktivní, a to i proto, že obžalovaný je většinou laik, a navíc z podstaty věci je v hlavním líčení vystaven většímu emotivnímu zatížení než obhájce, což může výslech svědka významně negativně ovlivnit. To by mohlo vést i k přerušení provádění výslechu ze strany předsedy senátu (samosoudce) na základě § 215 odst. 2 věty čtvrté TrŘ.

Jak již bylo uvedeno v kapitole 3.1, v případě, že strana obžaloby nebo obhajoby žádá o provedení důkazu, předseda senátu jim má vyhovět zejména tehdy, jestliže jde o důkaz prováděný k jejich návrhu nebo jimi opatřený a předložený. Není povinen jim vyhovět, jde-li o výslech obviněného, výslech svědka mladšího patnácti let nebo svědka nemocného či zraněného. Žádají-li o provedení výslech obě strany, rozhodne předseda senátu (samosoudce), která ze stran výslech provede.⁹¹ Strana, které nebylo vyhověno, se může na základě

⁸⁹ FRKAL, F. *Trestní právo* [online]. Dostupné na <http://www.frkal.cz/trestni-pravo.html> (24.3.2012)

⁹⁰ VANTUCH, P. K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1. 1. 2002. *Bulletin advokacie*, č. 11-12, 2003, s. 60.

⁹¹ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 684.

§ 203 odst. 3 TrŘ domáhat rozhodnutí senátu.⁹² V tomto ohledu bude zřejmě brát ohled v první řadě na to, zda se jedná o svědka obžaloby nebo obhajoby. Po provedení výslechu některou ze stran má druhá strana právo klást vyslýchanému otázku (tzv. *právo protivýslechu* - § 215 odst. 3 TrŘ). Přerušit výslech prováděný některou ze stran může předseda senátu (samosoudce) jen tehdy, není-li výslech prováděn zákonným způsobem, na vyslýchaného je činěn vyslychajícím nátlak nebo je výslech veden nevhodným způsobem, příp. tehdy, když předseda senátu nebo jeho člen považuje za nezbytné položit vyslýchanému otázku, jejíž položení nelze odložit na dobu po provedení výslechu (§ 215 odst. 2 čtvrtá věta TrŘ).

Kromě toho, že strany mohou za výše uvedených podmínek provádět v hlavním líčení důkazy, jejich součinnost při hlavním líčení se projevuje i při provádění výslechu předsedou senátu – strany mohou po skončení dotazů ze strany předsedy senátu nebo členů senátu se souhlasem předsedy senátu, resp. samosoudce, klást vyslýchaným osobám otázky. Pro kladení otázek obhájce platí obdobné, co v případě účasti obhájce na výslechu svědka v přípravném řízení.

Obhájce může stejně jako v přípravném řízení navrhnout a předložit znalecký posudek, který byl opatřen stranou obhajoby dle § 110a TrŘ, a zároveň navrhnout výslech daného znalce. Totéž oprávnění samozřejmě přísluší i státnímu zástupci. V případě písemného vypracování znaleckého posudku, což bude v praxi zřejmě nejčastější případ, je možné, aby se znalec při výslechu na toto písemné vypracování odvolal (§ 108 odst. 1 TrŘ), ale vzhledem k zásadám bezprostřednosti a ústnosti bude třeba, aby bylo osobám, které jsou přítomny hlavnímu líčení, bylo jasné, co je vlastním obsahem znaleckého posudku. Proto v praxi bude nutné, aby znalec svůj posudek přednesl nebo, není-li např. znalec přítomen, aby byl znalecký posudek přečten, případně aby byl přečten protokol o jeho

⁹² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1721-1722.

výpovědi z přípravného řízení podle § 211 odst. 5 TrŘ.⁹³ Teprve tím dojde k provedení důkazu znaleckým posudkem.⁹⁴

Vedle vlastního aktivního podílu na dokazování, je podstatnou úlohou obhájce v hlavním líčení i to, že je právním rádcem obžalovaného a obžalovaný se s ním tedy může v průběhu hlavního líčení (stejně jako v jiných fázích trestního řízení) radit, a to i ve vztahu k procesu dokazování. V tomto směru platí i zde omezení dané § 33 odst. 1 TrŘ, tzn., že se obviněný se svým obhájcem nemůže radit v průběhu vlastního výslechu o tom, jak odpovědět na již položenou otázku. Pro případy, kdy by obžalovaný nevěděl, jak má na otázku položenou při výslechu odpovědět, může obhájce předem obžalovanému doporučit, aby využil za takové situace svého práva plynoucího z § 33 odst. 1 TrŘ nevypovídat, a odpověď na položenou otázku tak odmítnout. Poté mu nic nebrání v tom, aby požádal o poradu s obhájcem, kde se mohou dohodnout na dalším postupu.

Pokud probíhá hlavní líčení v rámci *zjednodušeného řízení* před samosoudcem, které následuje po zkráceném přípravném řízení, byli soudu doručeni návrh na potrestání (§ 314b TrŘ), jsou trestním řádem stanoveny určité zvláštnosti pro dokazování. Zřejmě nejvýznamnější je možnost stran prohlášením označit některé skutečnosti za nesporné, o nichž není v zásadě nutno konat v hlavním líčení dokazování, leda by z nějakého závažného důvodu byly o těchto prohlášeních pochyb (srov. § 314d odst. 2). Ve zjednodušeném řízení je také přípustné přečíst se souhlasem státního zástupce a obviněného i úřední záznam o vysvětlení osob a o provedení dalších úkonů učiněných ve zkráceném přípravném řízení (srov. § 314d odst. 2 třetí věta TrŘ). Úkolem obhájce ve zjednodušeném řízení tak bude v tomto směru především zodpovědně posoudit, ve vztahu k jakým skutečnostem a zda vůbec má obviněný učinit zmíněné prohlášení, že tyto skutečnosti považuje za nesporné.

⁹³ Blíže k tomu MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 686.

⁹⁴ HASCH, K. Ke třem rozhodnutím schváleným k uveřejněným ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. *Soudní rozhledy*, č. 2, 2000, s. 38-39.

Ukončení dokazování v hlavním líčení je v kompetenci předsedy senátu, resp. samosoudce. Proveďte to v souladu s § 216 odst. 1 TrŘ tak, že prohlásí dokazování za skončené, a to v momentě, kdy strany již nemají další důkazní návrhy anebo soud rozhodl, že se další důkazy provádět nebudou. Předseda senátu (samosoudce) předtím vznese dotaz směrem ke stranám ohledně případných návrhů na další důkazy, a pokud některá ze stran vznese takový návrh, soud rozhodne usnesením, proti kterému není stížnost přípustná, zda se navržené důkazy provedou nebo nikoli.⁹⁵

Na *závěr hlavního líčení*, již mimo rámec dokazování, mají strany právo na závěrečnou řeč dle § 216 TrŘ. Obhájci přísluší toto právo jako poslednímu v pořadí kromě řízení ve věcech mladistvých, kde po závěrečné řeči mladistvého, resp. jeho obhájce, má právo na závěrečnou řeč orgán sociálně právní ochrany dětí. Měl by zejména zhodnotit průběh dokazování v hlavním líčení, vyjádřit se k jednotlivým důkazům, a to jak k těm, které svědčí v neprospěch jeho klienta (které případně může zpochybňovat nebo zmenšovat jejich význam), tak k těm, které podle jeho názoru svědčí v jeho prospěch (a tyto důkazy pak vyzdvihovat). Jeho snahou by mělo být přesvědčit soud natolik, aby jeho rozhodnutí ve věci bylo pro obžalovaného co nejpříznivější.

Po závěrečné řeči obhájce se může v rámci práva na repliku ujmout slova znovu státní zástupce, a to poté, co mu ho předseda senátu (samosoudce) opětovně udělí. V takovém případě má ale poté právo na repliku i obhájce, resp. obžalovaný a předseda senátu je povinen mu repliku umožnit (srov. § 216 odst. 3 TrŘ).⁹⁶

Přerušit závěrečnou řeč může jen předseda senátu, ale jen výjimečně, pokud by vybočovala výrazně z rámce projednávané věci (§ 216 odst. 4 TrŘ). Předseda senátu zde upozorní řečníka, aby

⁹⁵ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 687.

⁹⁶ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 689.

hovořil k věci. Přerušeni závěrečné řeči se ději opatřením a může je přezkoumat senát dle § 202 odst. 3 TrŘ.⁹⁷

Po skončení závěrečných řečí má ještě obžalovaný právo posledního slova dle § 217 TrŘ a to je jeden z úkonů, kde nemůže být zastoupen svým obhájcem.⁹⁸ Během projevu obžalovaného mu nesmějí být kladeny žádné otázky. Účelem posledního slova je umožnit obžalovanému uplatnění vlastní obhajoby tak, aby mohl poukázat na skutečnosti, které on považuje za důležité a aby se tak mohl naposled k věci vyjádřit a ovlivnit tak případně konečné rozhodování soudu.⁹⁹

V závěrečných řečech ani v posledním slovu by se zásadně neměly objevovat nové skutečnosti, které nezazněly během dokazování. Pokud by k tomu přeci jen došlo a soud by dospěl k závěru, že nějakou okolností je třeba ještě objasnit, usnese se, že dokazování bude doplněno, a v hlavním líčení pokračuje (§ 218 odst. 1 TrŘ). Obsahy závěrečných řečí ani posledního slova totiž nejsou důkazními prostředky¹⁰⁰ a soud je tak nemůže vzít za podklad svého rozhodnutí ve věci. Za účelem doplnění dokazování může být hlavní líčení i odročeno dle § 219 odst. 1 TrŘ. Po doplnění dokazování je třeba vždy znovu dát slovo k závěrečným řečem (§ 218 odst. 2 TrŘ).

⁹⁷ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 689.

⁹⁸ Srov. např. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 533-534.

⁹⁹ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 689.

¹⁰⁰ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 690.

3.4 Stručně k obhajobě v řízení o odvolání

Skončí-li hlavní líčení odsuzujícím rozsudkem dle § 225 a násl. TrŘ, musí obhájce vždy zodpovědně a po poradě se svým klientem zvážit, zda jménem obžalovaného podá proti takovému rozsudku odvolání. S výjimkou případů, kdy je obžalovaný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je jeho způsobilost k právním úkonům omezena, a také kromě řízení proti uprchlému (§ 302 a násl. TrŘ), je obhájce vždy vázán pokynem obžalovaného. Pokud obžalovaný trvá na tom, aby obhájce odvolání nepodával, nemůže tak obhájce učinit proti jeho vůli (s výjimkou uvedených případů). Obdobné platí i naopak, tj. pokud obžalovaný trvá na podání odvolání, přestože obhájce nepovažuje odvolání za účelné, musí odvolání podat. To samozřejmě platí i o jiných opravných prostředcích.

Je-li ve věci podáno včas osobou oprávněnou odvolání (srov. § 245 a násl. TrŘ), je možno v odvolacím řízení u nadřízeného soudu navrhopat i důkazy, které nebyly provedeny nebo navrženy v hlavním líčení. To platí jak pro obhájce, jehož účast je ve veřejném zasedání konaném o odvolání nezbytná v případě, že je dán důvod nutné obhajoby, tak státního zástupce, jehož přítomnost ve veřejném zasedání o odvolání je povinná, příp. další strany řízení. Dokazování u odvolacího soudu probíhá pak stejným způsobem, jako je tomu v hlavním líčení. Pokud by však dokazování u odvolacího soudu mělo být příliš rozsáhlé a v podstatě by nahrazovalo činnost soudu prvního stupně, odvolací soud rozhodne o vrácení věci soudu prvního stupně, aby ve věci znovu jednal a rozhodl (k tomu srov. § 259 odst. 1 TrŘ). Zde jde také o to, aby nebyla zkrácena práva na řádný opravný prostředek v případě, že by dokazování u odvolacího soudu bylo velmi rozsáhlé a výsledkem byl rozsudek odvolacího soudu, kterým by změnil původní rozsudek soudu prvního stupně. Rozsudek soudu odvolacího totiž nelze napadnout řádným opravným prostředkem, ale z pohledu obhajoby jen dovoláním, které ovšem může směřovat jen

vůči právním vadám rozhodnutí nebo vadám řízení rozhodnutí předcházejícímu (srov. § 265a a násl. TrŘ), případně návrhem na povolení obnovy řízení, kde je ovšem nutno dokládat nové skutečnost nebo důkazy, které nebyly k dispozici v době původního řízení (srov. § 277 a násl. TrŘ).

Po skončení dokazování ve veřejném zasedání konaném o odvolání udělí předseda senátu stranám slovo ke konečným návrhům, obdobně jako v hlavním líčení je dáno slovo k závěrečným řečem. Pokud se rozhodnutí odvolacího soudu může přímo dotýkat obžalovaného, přísluší jemu nebo jeho obhájci právo hovořit jako poslední.¹⁰¹

¹⁰¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. II.díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 2054.

4. Srovnání úloh obhájců v dokazování ve světle německé právní úpravy

4.1 Postavení a úloha obhájce v německém trestním řízení

I v německém trestním řízení představuje obhájce jako zástupce zájmů obviněného protiváhu strany obžaloby, která disponuje odbornou znalostí jak v kriminalistické, tak právní oblasti. To platí i přesto, že jak státní zástupce, tak např. i soudce pro přípravné řízení jsou povinni zohledňovat práva obviněného, když státní zastupitelství je povinno objasňovat i okolnosti svědčící ve prospěch obviněného a garantovat tak objektivitu trestního řízení. Je však nutno mít vždy na zřeteli, že na straně státního zástupce i vyšetřovatele v přípravném řízení a posléze státního zástupce v řízení před soudem nutně bude existovat určitý „předsudek“ ohledně viny obviněného, resp. obžalovaného, a to i vzhledem k tomu, že jak k zahájení trestního stíhání, tak k podání obžaloby musí mít dostatečně důvodné podezření ze spáchání daného trestného činu a při podání obžaloby i přesvědčení o vině obviněného. Naproti tomu obhájce je v trestním řízení, a zejména v náročném přípravném řízení, garantem presumpce nevinoty a rovnosti zbraní mezi stranou obžaloby a obhajoby.¹⁰²

Obhájce podle většinového mínění plní v německém trestním řízení dvojí funkci. Je jednak právním zástupcem obviněného, kterému poskytuje odbornou právní pomoc, ale zároveň nezávislým justičním orgánem. Není tedy jednostranným zástupcem zájmů obviněného, nýbrž má povinnosti i ve vztahu k fungujícímu právnímu systému a výkonu spravedlnosti. Jako pomocník (nikoli zástupce) obviněného má tak sloužit i veřejnému zájmu na spravedlivém průběhu trestního stíhání, které respektuje principy právního státu.¹⁰³ Určení obsahu a mezí jeho činnosti tak vychází z posouzení zájmů

¹⁰² HELLMANN, U. *Strafprozessrecht*. 2. vyd. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 2006, s. 175.

¹⁰³ Např. ENGLÄNDER, A. *Examens – Repetitorium Strafprozessrecht*. 2. vyd. Heidelberg – München – Landsberg – Berlin: C. F. Müller, 2006, s. 25.

obviněného a zájmů veřejných.¹⁰⁴ Z postavení obhájce jako pomocníka obviněného však vyplývají omezení, pokud jde o jeho funkci jakožto výše justičního orgánu. Tato funkce je tedy omezena na to, že má uplatňovat v řízení ty skutečnosti, které prospívají obviněnému, a prosazovat práva obviněného, která v trestním řízení má. Tím, že plní obhájce tyto úkoly, zajišťuje zároveň provedení spravedlivého řízení. Nesmí proto lhát a nesmí se svým mandantem konspirovat např. tak, aby mu pomohl k útěku nebo aby podnikal zastírací jednání, příp. k tomu svého klienta nabádal. Pokud by obhájce např. použil vědomě důkaz, který podává nepravdivý obraz skutkového stavu, nejedná jen v rozporu se stavovskými předpisy, ale může být i trestně odpovědný za trestný čin bránění spravedlnosti dle § 258 StGB.¹⁰⁵ Nejde však o to, že by obhájce měl orgánům činným v trestním řízení sdělovat informace, které jsou k tíži obviněného. Toto naopak nesmí učinit, a to i s ohledem na ustanovení § 203 odst. 1 č. 3 StGB.¹⁰⁶

Nicméně není podle převládajícího mínění dokonce přípustné, aby excesivně vykonával svá oprávnění obhájce, např. prostřednictvím bezpočetného množství návrhů důkazů, ve smyslu tzv. konfliktní obhajoby směřující k průtahům v řízení.¹⁰⁷

Zajímavostí je, že v německém trestním řízení je obhájce je nezávislý na svém klientovi a jedná vlastním jménem. Z toho důvodu může být činný ve prospěch svého mandanta tak, aby řádně splnil svoji úlohu, i proti vůli obviněného (např. může takto činit důkazní návrhy).¹⁰⁸

¹⁰⁴ KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 72-73; HELLMANN, U. *Strafprozessrecht*. 2. vyd. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 2006, s. 177. V německé odborné literatuře se však lze setkat i s opačným pojetím, které obhájce považuje za jednostranného zástupce obviněného, který mu pomáhá při hájení jeho zájmů a jako takový je zásadně oprávněn např. i lhát. (např. OSTENDORF, H. *Neue Juristische Wochenschrift*, Heft 22, 1987, s. 1349n.)

¹⁰⁵ KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 87.

¹⁰⁶ HELLMANN, U. *Strafprozessrecht*. 2. vyd. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 2006, s. 178.

¹⁰⁷ ENGLÄNDER, A. *Examens – Repetitorium Strafprozessrecht*. 2. vyd. Heidelberg – München – Landsberg – Berlin: C. F. Müller, 2006, s. 26.

¹⁰⁸ ENGLÄNDER, A. *Examens – Repetitorium Strafprozessrecht*. 2. vyd. Heidelberg – München – Landsberg – Berlin: C. F. Müller, 2006, s. 26.

Jak v českém, tak i v německém trestním právu si obviněný v každé fázi řízení může zvolit až tři obhájce (§ 137 a 138 StPO), a to z okruhu osob, které jsou k výkonu obhajoby podle zákona oprávněny. Tento okruh je poměrně širší, než je tomu v českém trestním řízení. Dle § 138 odst. 1 a 2 si obviněný může kromě advokáta zvolit za obhájce vysokoškolského učitele v oboru právo, který působí na německé vysoké škole a má oprávnění působit u soudu. Jiné osoby si může obviněný zvolit za obhájce jen s přivolením soudu.

V některých případech pak je dán důvod nutné obhajoby, kdy obviněný musí mít obhájce (Pflichtverteidiger). Důvody nutné obhajoby jsou dle § 140 StPO následující:

- koná se hlavní líčení v prvním stupni před vrchním zemským soudem (Oberlandesgericht) nebo před zemským soudem (Landgericht),
- obviněnému je za vinu kladen zločin (srov. § 12 odst. 1 StGB),
- řízení může vést k zákazu činnosti,
- obviněný je ve vazbě nebo v předběžném zadržení,
- obviněný se nejméně tři měsíce nachází na základě soudního rozhodnutí nebo soudního přivolení v ústavu a nebude propuštěn dříve než dva týdny před zahájením hlavního líčení,
- z důvodu přípravy znaleckého posudku o psychickém stavu obviněného přichází v úvahu jeho umístění v psychiatrické léčebně dle § 81 StPO
- koná se řízení o uložení ochranného opatření,
- dosavadní obhájce byl z řízení vyloučen,
- v jiných případech, kdy pro závažnost činu nebo složitost skutkového nebo právního stavu věci je zřejmá nezbytnost

spolupůsobení obhájce v řízení, nebo v případě, že se obviněný nemůže obhajovat sám.

Pokud si obviněný obhájce v případě nutné obhajoby z nejrůznějších důvodů nezvolil, bude mu obhájce soudem ustanoven z moci úřední, a to dle § 141 StPO (Pflichtverteidiger). Maximální počet ustanovených obhájců je přitom tři, stejně jako v případě obhájců zvolených. Důvodem je to, že obviněný hájený ustanoveným obhájcem nemá být hájen ani hůře, ani lépe než obviněný, který si obhájce zvolil.¹⁰⁹

Při ustanovení obhájce se má nejprve dát možnost obviněnému, aby jmenoval advokáta, ke kterému má důvěru (§ 142 odst. 2 StPO). Pokud tomu nebrání důležité důvody, předseda senátu ustanoví obhájcem tohoto jmenovaného advokáta.

Ustanovený obhájce je zásadně povinen obhajobu převzít, a to i tehdy, když se obviněný nemůže obhajobu financovat, resp. nemůže složit zálohu.¹¹⁰

Obhájce je zpravidla ustanoven až pro hlavní líčení. V přípravném řízení záleží ustanovení obhájce na zvážení státního zastupitelství nebo soudu (§ 141 odst. 3 StPO). S ohledem na rozhodující význam přípravného řízení je toto chápáno jako nevhodné, a to i z hlediska potřebného zajištění řádného průběhu řízení.¹¹¹

Na druhou stranu je např. možné, aby soud při nutné obhajobě ke zvolenému obhájci ustanovil ještě dalšího obhájce, pokud je to třeba s ohledem na potřebu hladkého a plynulého průběhu řízení.¹¹²

Německý trestní řád neupravuje možnost, aby více spoluobviněných mělo společného obhájce.

¹⁰⁹ KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 78.

¹¹⁰ KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 81.

¹¹¹ KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 81-82.

¹¹² KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 83.

Na závěr výkladu o účasti obhájce v německém trestním řízení je vhodné dodat, že v poslední době na významu nabývají (a to zejména ve „velkých“ věcech) neformální vyjednávání o určitých otázkách mezi obhajobou na jedné straně a státním zastupitelstvím, příp. soudem na druhé straně, což se blíží anglosaskému institutu *plea bargaining*. Rozvíjející se praxe nakonec vedla k tomu, že byl v roce 2009 přijat zákon upravující dohody v trestním řízení¹¹³, který novelizoval v tomto směru zejména německý trestní řád. Obsahem této dohody je vždy přiznání obviněného a dále právní následky, nikoli však výrok o vině nebo dohoda o uložení ochranných opatření (srov. § 257c odst. 2 StPO), což je ve výhradní pravomoci soudu. Účast obhájce je v tomto případě velmi důležitá, neboť vzhledem ke svým právním znalostem a zkušenostem představuje důstojného partnera při jednání se státním zástupcem, příp. soudem.

4.2 Úloha obhájce v dokazování v německém trestním řízení

Obhájce se může v přípravném řízení zúčastnit výslechu obviněného, který provádí státní zástupce nebo soudce (§ 168c odst. 1, § 163 odst. 3 StPO). O konání tohoto výslechu musí být obhájce zásadně vyrozuměn (§ 168c odst. 5, § 163a odst. 3 StPO). Nicméně v případě, že by jeho účast na výslechu mohla ohrozit výsledek vyšetřování, informován být nemusí (§ 168c odst. 5 StPO). I tak se ale může výslechu zúčastnit, pokud se o jeho konání dozví jinou cestou. Pokud jde o policejní výslech obviněného, panuje názor, že obhájci nepřísluší právo se ho účastnit¹¹⁴. Podle Hellmanna i jiných tomu však tak není, protože by to odporovalo § 137 odst. 1 StPO, podle kterého má obviněný právo v každé fázi řízení využít pomoci obhájce. Vyplývá to zároveň přímo z ústavního práva, a to

¹¹³ G. v. 29.07.2009 BGBl. I S. 2353 (Nr. 49)

¹¹⁴ Např. ROXIN, C. *Strafverfahrensrecht*. 25. vyd. München: C. H. Beck, 1998, s. 144.

z požadavku spravedlivého řízení, které je atributem právního státu a jehož součástí je i právo obviněného na účast obhájce. A právě při policejním výslechu je potřeba účasti obhájce velmi významná, neboť policie disponuje odborníky na výslech, kteří jsou schopni od obviněného získat informace, které ve skutečnosti nechce sdělovat. Pokud by tedy policie v souladu s převládajícím míněním odmítala připustit k výslechu obhájce obviněného, měl by obhájce svému klientovi radit, aby v nepřítomnosti obhájce nevyhovídal.¹¹⁵

Kromě výslechu obviněného se může obhájce v přípravném řízení zúčastnit též výslechu svědka nebo znalce před soudcem (§ 168c odst. 2 StPO). Právo účastnit se takového výslechu přísluší zásadně i obviněnému, tomu je ale možno účast dle § 168c odst. 3 StPO odepřít, pokud by jeho účast ohrozila účel vyšetřování. Obhájce však není možno z těchto důvodů z účasti na výslechu svědka a znalce vyloučit, tzn. že v tomto ohledu jsou oprávnění obhájce širší než oprávnění obviněného.¹¹⁶

Oprávnění zúčastnit se výslechu svědka nebo znalce prováděného státním zástupcem a oprávnění být o něm informován obhájci dle většinového názoru v přípravném řízení nepřísluší, protože § 161a toto nepředvídá. Pokud však účast obhájce neohrožuje účel vyšetřování, chybí závažný důvod pro odmítnutí účasti obhájce na úkonu. Proto by mělo být v takovém případě obhájci dovoleno, aby se výslechu zúčastnil.¹¹⁷

Obhájce má dále v přípravném řízení právo nahlížet do spisu (§ 147 odst. 1 StPO) s tím, že státní zástupce může obhájci nahlédnutí do spisu odepřít, pokud by to ohrožovalo účel vyšetřování (§ 147 odst. 2 StPO). Neomezenou možnost nahlédnutí do spisu má až po uzavření vyšetřování. Sám obviněný přitom nemá zásadně právo nahlížet do

¹¹⁵ Srov. k tomu HELLMANN, U. *Strafprozessrecht*. 2. vyd. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 2006, s. 179; KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 96-97.

¹¹⁶ HELLMANN, U. *Strafprozessrecht*. 2. vyd. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 2006, s. 179-180.

¹¹⁷ HELLMANN, U. *Strafprozessrecht*. 2. vyd. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 2006, s. 180.

spisu, nicméně obhájce ho smí (a zároveň) musí o obsahu spisu informovat a předat mu kopie, které obhájce ze spisu pořídil. Obhájce však nesmí v tomto směru obviněného informovat tehdy, pokud ví, že by ten získané informace použil k trestnému nebo procesně nepřijatelnému jednání.¹¹⁸

Obhájce může s obviněným zásadně neomezeně komunikovat, ať už ústně, nebo písemně (srov. § 148 odst. 1 StPO). To platí i tehdy, pokud je obviněný ve vazbě, a to bez optického nebo akustického dohledu.¹¹⁹ Možnost omezení nekontrolovatelného kontaktu mezi obviněným a obhájcem je dána dle § 148 odst. 2 StPO, pokud jde obviněný podezřelý ze spáchání trestného činu dle § 129a StGB (vytvoření teroristické skupiny).¹²⁰

Obhájce může dále podávat návrhy na dokazování (§ 219, § 244 a násl. StPO) a klást otázky vyslychaným osobám (§ 240 odst. 2 StPO). Kdykoli je také oprávněn podávat za obviněného vysvětlení.

Obhájce smí dokonce provádět vlastní vyšetřování, byť toto oprávnění není výslovně upraveno zákonem. Z jeho funkce pomocníka obviněného však plyne přípustnost vyšetřovací činnosti obhájce, kdy např. může ohledat místo činu, vyslýchat svědky nebo nechat vypracovat znalecký posudek. Obhájce ale není oprávněn odstraňovat nebo falšovat důkazy.¹²¹

Účast obhájce při hlavním líčení je neomezená. V případě, že ale není důvod nutné obhajoby, nemůže obviněný žádat odročení hlavního líčení jen proto, že se nemohl dostavit jeho (zvolený) obhájce (srov. § 228 odst. 2 StPO).

Obhájce může přímo předvolávat k hlavnímu líčení svědky a znalce, kteří mají vypovídat ve prospěch obviněného, přičemž tito

¹¹⁸ HELLMANN, U. *Strafprozessrecht*. 2. vyd. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 2006, s. 181.

¹¹⁹ HELLMANN, U. *Strafprozessrecht*. 2. vyd. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 2006, s. 182.

¹²⁰ V takovém případě je dokonce možný i zákaz styku s obhájcem podle § 31 EGGVG.

¹²¹ HELLMANN, U. *Strafprozessrecht*. 2. vyd. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 2006, s. 182-183.

svědci a znalci musí být v hlavním líčení vyslechnuti tehdy, pokud byl ve vztahu k nim předložen důkazní návrh, který nebyl soudem z důvodů uvedených v § 245 odst. 2 StPO odmítnut.¹²²

Podle § 240 předseda senátu povolí obhájci, aby kladl otázky obžalovanému, svědkům a znalcům. Nejedná se přitom o diskriminaci obhájce, že musí žádat o dovolení klást otázky, protože i členové senátu a státní zástupce musí žádat též, což je vedeno účelem řádného řízení průběhu hlavního líčení, které má na starosti předseda senátu.¹²³

Obhájce je při vyslýchání svědků omezen ustanovení o výsledku svědka mladšího šestnácti let, kterého nemůže vyslýchat přímo. Výslech takového svědka smí bezprostředně provádět jen předseda senátu. Ten pokládá (zprostředkovaně) i otázky obhájce (ale též např. státního zástupce).¹²⁴

Obhájci a státnímu zástupci může předseda senátu dovolit křížový výslech svědka nebo znalce dle § 239 StPO. K tomu je nutný souhlasný návrh státního zástupce a obhájce. Pak pokládají státní zástupce a obhájce bez jakéhokoli zprostředkování předsedou senátu svědkovi nebo znalci své otázky. Úlohou předsedy senátu je kontrolovat průběh křížového výslechu v tom ohledu, zda nejsou kladeny nepřípustné otázky.

Další právem obhájce vedle práva klást otázky je po každém výslechu svědka nebo znalce vyjádřit se podle § 257 odst. 2 StGB. Tak může ze svého pohledu formulovat výsledek provedeného důkazu a tento svůj pohled nabídnout soudu.¹²⁵

Stěžejním bodem jednání u hlavního líčení z pohledu obhajoby je závěrečná řeč obhájce, ve které představí výsledek dokazování celého hlavního líčení a představu obhajoby o rozsudku. Závěrečná řeč přísluší obhájci po závěrečné řeči státního zástupce, tzn., že může reagovat i na jeho argumenty. Státnímu zástupci poté náleží právo

¹²² KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 98.

¹²³ KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 97.

¹²⁴ KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 97.

¹²⁵ KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 98.

repliky. Pokud by se v této replice objevily nové skutečnosti, může se k nim obhájce poté vyjádřit.¹²⁶

4.3 Srovnání úloh a postavení obhájců v českém a německém trestním řízení s přihlédnutím k procesu dokazování

Je možno konstatovat, že postavení obhájce v německém trestním řízení je sice v řadě ohledů obdobné jako v případě českého trestního řízení. Nicméně je možno také nalézt poměrně významné odlišnosti, a to již ve vymezení vlastní pozice obhájce v trestním řízení. Zatímco v českém trestním řízení je obhájce bez dalšího posuzován jako právní zástupce obviněného, jehož jménem činí příslušné úkony v trestním řízení, v německém trestním řízení je pomocníkem obviněného a úkony, které provádí, činí vlastním jménem. Zároveň je považován za samostatný justiční orgán, který má přispívat k řádnému a spravedlivému průběhu trestního stíhání. Jak v českém, tak i v německém trestním řízení však může vystupovat pouze ve prospěch obviněného. Mnohem výrazněji ovšem v německé teorii i praxi trestního řízení zaznívá k obhájci požadavek v tom smyslu, že nesmí v trestním řízení lhát a nesmí předkládat falešné důkazy, přičemž k tomu nesmí nabádat ani svého klienta. Mohl by se tak vystavovat i nebezpečí trestního stíhání za trestný čin bránění spravedlnosti. Ani v českém trestním řízení není obhájce v rámci výkonu obhajoby zcela neomezený, pokud jde např. o opatřování důkazů nezákonným způsobem apod. Nicméně vzhledem k tomu, že vždy jedná jménem klienta, nelze ho dle mého názoru činit odpovědným např. za to, že jménem obviněného klienta uvádí nepravdivé údaje, pokud ho k tomu obviněný zmocní. Nesmí jít však tak daleko, že by tím překročil

¹²⁶ KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999, s. 99; v řízení o opravném prostředku náleží jako prvnímu závěrečná řeč tomu, kdo opravný prostředek podal.

zákon (např. s ohledem na problematiku křivého obvinění, pomluvy, padělání a pozměňování veřejné listiny apod.).

Poměrně zajímavé je srovnání ustanoveních o nutné obhajobě, kdy kromě určitých rozdílů v důvodech nutné obhajoby v německém trestním řízení může dojít např. i k tomu, že vedle zvoleného obhájce bude obviněnému ustanoven další (povinný) obhájce. Obviněnému by bylo navíc možno ustanovit i více obhájců, maximálně však tři, což je stejný počet obhájců, které si obviněný může zvolit. V českém trestním řízení si obviněný může zvolit neomezený počet obhájců, ale pokud je mu obhájce z důvodu nutné obhajoby ustanoven, může být takto ustanoven jen jeden obhájce. Na rozdíl od českého trestního řízení nepřipouští německý trestní řád, aby více spoluobviněným, byť si jejich zájmy neodporují, byl ustanoven společný obhájce.

V oblasti dokazování má obhájce v trestním řízení v řadě ohledu obdobné postavení jako obhájce v českém trestním řízení. Oproti českému trestnímu řízení je však omezena účast obhájce na úkonech přípravného řízení. Zákonem zaručenou možnost účastnit se takového úkonu má jen v případě výslechu obviněného státním zástupcem nebo soudcem pro přípravné řízení, nicméně dovozuje se, že má právo být přítomen i výslechu obviněného před policií. Pokud jde o výslechy svědků nebo znalců v přípravném řízení, je garantována možnost účasti obhájce jen pokud tyto výslechy provádí soudce. V tomto ohledu je jistě česká právní úprava pro obhájce příznivější, neboť se může zúčastnit všech vyšetřovacích úkonů, jejichž výsledkem může být důkaz použitelný v řízení před soudem.

Pokud jde o dokazování v hlavním líčení, je pozice obhájce v českém i německém trestním řízení srovnatelná, ale zajímavé např. je, že v německém trestním řízení může sám obhájce předvolat svědka nebo znalce obhajoby. Musí však předtím dát návrh na provedení takového důkazu. Dále je v německém trestním řádu upraven křížový výslech, kdy bez zásahu předsedy senátu pokládají svědkovi nebo znalci otázky státní zástupce a obhájce. Určité odlišnosti jsou také

v úpravě institutu závěrečné řeči, resp. právu repliky, kdy po závěrečné řeči obhájce, který má svou závěrečnou řeč po státním zástupci, může na tuto řeč reagovat stejně jako v českém hlavním líčení státní zástupce. Další replika obhájce je však přípustná jen tehdy, pokud se v replice státního zástupce objeví nové skutečnosti. V českém hlavním líčení právo repliky takto omezeno není.

5. Rozbor konkrétní trestní věci se zaměřením na úlohu obhájce v dokazování

V konkrétním případě bylo zahájeno trestní stíhání Z. B. pro podezření z trestného činu pokusu vraždy ještě dle § 8 odst. 1, § 219 odst. 1 trestního zákona (zák. č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů), které se měl dopustit tím, že při hádce se svou družkou na ubytovně v O. ji ve zlobném afektu zasadil jednu ránu do mezižebří. Poté opustil pokoj, z něhož se žena, která utrpěla těžké poranění, po chvíli také dostala a zůstala ležet na chodbě. Z. B. byl zadržen krátce po činu, bylo proti němu zahájeno trestní stíhání pro výše uvedený trestný čin a byl podán návrh na vzetí do vazby.

Vzhledem k tomu, že si obviněný nezvolil obhájce, ačkoli byly dány důvody nutné obhajoby dle § 36 odst. 1 písm. a), odst. 3 TrŘ, byl mu obhájce ustanoven soudcem Okresního soudu v K. Ustanovený obhájce A. K. obhajobu převzal. Na počátku nejprve podal stížnost proti usnesení o zahájení trestního stíhání s tím, že zpochybňoval zejména úmysl obviněného usmrtit poškozenou, který podle jeho názoru nebyl z dosud zjištěných okolností zřejmý s tím, že obviněný uváděl, že si průběh činu nepamatuje, a poškozená v té době rovněž nevyprávěla zcela jednoznačně v tomto ohledu. Stížnost obhájce byla ovšem zamítnuta jako nedůvodná. V průběhu přípravného řízení navrhoval ústavní přezkum znaleckého posudku o duševním stavu obviněného v době činu opatřeného policejním orgánem, protože podle názoru obhajoby nebyla dostatečně vyjasněna otázka zlobného afektu, který znalec psychiatr u obviněného v době činu dovozoval. Tento návrh byl ale zamítnut. V tomto ohledu se projevilo i to, že obviněný nedisponoval dostatečnými finančními prostředky na to, aby si obhajoba nechala vypracovat vlastní (oponentní) znalecký posudek, který by pak mohla dle § 110a TrŘ předložit jako důkaz.

Pokud jde o výsledky obviněného v přípravném řízení, obhájce se účastnil a při kladení otázek se zejména zaměřoval na soužití mezi

obviněným a poškozenou a dále na okolnosti předcházející činu, z něhož byl jeho klient obviněn. V těchto ohledech obviněný neustále opakoval, že si průběh činu nevybavuje, ale že neměl důvod, proč by svoji družku zabíjel. Proto i obhájce zpochybňoval v souvislosti s dokazováním subjektivní stránky jakýkoli motiv činu, na základě čehož zpochybňoval i samotný úmysl usmrtit, který je z hlediska kvalifikace skutku podstatný.

Ustanovený obhájce se zúčastnil i výslechů svědků v přípravném řízení. Šlo o výslechy čtyř svědkyň, které vypovídaly jednak k okolnostem předcházejícím činu, z něhož byl Z. B. obviněn, jednak k okolnostem následujícím. Ve výpovědích byly určité rozpory ohledně chování obviněného po činu, protože některé svědkyně si vybavovaly, že obviněný zraněnou poškozenou na chodbě ubytovny ošetřoval, jiné uváděly, že toto neviděly. Obhájce v této souvislosti upozorňoval na tyto rozpory, kdy by měla být ale respektována zásada v pochybnostech ve prospěch, tj. vycházet z toho, že obviněný poškozenou po činu ošetřoval.

Obhájce dále navrhoval provedení rekonstrukce. Tento návrh byl opět zamítnut s odůvodněním, že jak obviněný, tak poškozená si průběh činu přesně nevybavují. Navrhován byl tedy alespoň vyšetřovací pokus, který by mohl osvětlit možný průběh činu, ale ani tento návrh nebyl akceptován.

Po skončení vyšetřování byla dána obviněnému a obhájci možnost prostudovat spis dle § 166 odst. 1 TrŘ, kterou obhájce se svým klientem využili. Po prostudování spisu neučinil obhájce návrhy na doplnění dokazování, neboť dřívější návrhy tohoto typu byly zamítnuty a o jiných v úvahu přicházejících důkazech obhajoba neměla vědomost. Obhájce však navrhoval změnu právní kvalifikace skutku, a to ve smyslu § 222 odst. 1 trestního zákona č. 140/1961 Sb., neboť dle jeho názoru nebyl bez důvodných pochybností prokázán u obviněného úmysl usmrtit poškozenou.

Následně státní zástupce Krajského státního zastupitelství v P. podal ve věci obžalobu, ve které žalovaný skutek právně posoudil stejně jako policejní orgán, tj. jako pokus vraždy dle § 8 odst. 1, § 219 odst. 1 trestního zákona č. 140/1961 Sb..

V hlavním líčení se snažila obhajoba zpochybnit zejména závěry znaleckého zkoumání duševního stavu obžalovaného v době činu, kdy obhájce kladl znalci otázky směřující k bližšímu zdůvodnění závěru o zlobném afektu. Při výslechu poškozené došlo v její výpovědi k posunu v porovnání s její výpovědí z přípravného řízení. V hlavním líčení poškozená vypovídala v tom smyslu, že obviněný ji bodl ve vzteku a z jeho chování cítila, že ji chce zabít. Obhájce se poškozené tázal, jak k tomuto došla, když v přípravném řízení si situaci tak přesně nepopisovala. Poškozená tvrdila, že se jí již okolnosti činu postupně lépe vybavují.

V závěrečné řeči obhájce zpochybnil dostatečné zjištění skutkového stavu věci uvedeného v obžalobě i s ohledem na to, že vlastnímu činu nebyl kromě poškozené přítomen jiný svědek a svědecké výpovědi týkající se okolností jak před činem, tak po činu, nejsou jednoznačné. Obhájce také popíral úmysl obžalovaného poškozenou usmrtit, který byl obžalobou dovozován hlavně ze způsobu spáchání, ale bez toho, že by byl prokázán relevantní motiv. Zdůrazňoval i to, že nebylo zjištěno, že by obžalovaný poškozenou dříve fyzicky napadl, byť jejich soužití nebylo zcela bezproblémové. Poukázal i na ne zcela přesvědčivou výpověď poškozené. Proto obhájce ve své závěrečné řeči žádal, aby skutek, který byl předmětem obžaloby, nebyl kvalifikován jako pokus vraždy, ale jen jako úmyslné těžké ublížení na zdraví.

Soud prvního stupně však obžalovaného odsoudil za trestný čin pokusu vraždy dle § 8 odst. 1, § 219 odst. 1 trestního zákona a uložil mu trest odnětí svobody v trvání 10 let a 6 měsíců. Obhájce poté přesvědčoval obžalovaného klienta, aby proti rozsudku podal odvolání, které považoval za účelné, ale obžalovaný mu podání tohoto

opravného prostředku nedovolil. Zde se projevily limity obhajoby a možností obhájce, které jsou dány (kromě zákonných omezení) pokyny klienta. Proti jeho vůli nemůže obhájce žádný úkon v trestním řízení provést, leda by byl obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo by jeho způsobilost k právním úkonům byla omezena (srov. § 41 odst. 4 TrŘ).

Ve výše popsaném případě se zejména projevily význam přípravného řízení pro konečné rozhodnutí ve věci. I když byl zde obhájce poměrně aktivní, policejní orgán i státní zástupce shromáždili zákonným způsobem důkazy, které soud následně v hlavním líčení považoval za dostatečné a přes uvedený aktivní přístup obhájce obžalovaného odsoudil tak, jak navrhovala obžaloba.

6. Závěr a úvahy de lege ferenda

V závěru je možno shrnout, že problematika obhajoby je velice komplexní a zahrnuje řadu aspektů jednak v rovině samotného práva na obhajobu, které je zaručeno jak právem národním, tak právem mezinárodním, jednak s ohledem na vlastní činnost obhájce a jeho postavení v trestním řízení. S posilováním kontradiktornosti českého trestního řízení, alespoň v oblasti řízení před soudem, jsou pak na obhájce, kterým může být pouze advokát, kladeny stále vyšší nároky. V řadě případů, a to nejen tehdy, kdy je dán důvod nutné obhajoby, bude v zájmu obviněného, aby byl zastoupen v trestním řízení obhájcem a aby mohl využít jeho odborné pomoci. Tato obecná potřeba však může v praxi narážet na finanční možnosti obviněného, což částečně řeší trestní řád tím, že upravuje obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. V takovém případě je však omezeno právo obviněného na výběr obhájce, neboť mu bude obhájce ustanoven.

Obhájce vstupuje do trestního řízení buď na základě plné moci, kterou mu udělí obviněný, nebo na základě ustanovení soudem (předsedou senátu a v přípravném řízení soudcem) v případě, že je dán důvod nutné obhajoby dle § 36 a 36a TrŘ (např. když je obviněný ve vazbě nebo je stíhán za trestný čin, na nějž zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let) a obviněný nevyužije možnosti obhájce si zvolit ani mu ho nezvolí zákonný zástupce nebo osoba se samostatnými obhajovacími právy, anebo v případě, že mu byl přiznán nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. V případě volby není obviněný limitován počtem obhájců, může jich mít tedy tolik, kolik uzná za vhodné a jak to umožňuje jeho finanční situace. Je jen třeba, aby z nich určil obhájce, kterému se budou doručovat v trestním řízení písemnosti a bude se vyrozmívat o úkonech trestního řízení, což je důležité z hlediska rychlosti a hospodárnosti řízení. Pokud tak neučiní sám obviněný, určí takového obhájce předseda senátu a v přípravném řízení státní

zástupce. Pokud jde o počet možných obhájců, zde je určitý rozdíl mezi českou a německou úpravou, kde může mít obviněný maximálně tři obhájce, na druhou stranu vyšší počet obhájců je přípustný i v případě ustanovených obhájců, pokud to vyžaduje zájem na řádné obhajobě obviněného. To je poměrně významné vyrovnání postavení obviněného, který si obhájce zvolí, a obviněného, který např. na zvoleného obhájce nemá dostatek finančních prostředků, proto mu v případě nutné obhajoby musí být ustanoven. Zřejmě se ale nedá očekávat, že by česká právní úprava doznala v tomto ohledu změny, a to především z ekonomických důvodů, byť by šlo z mého pohledu o změnu přínosnou.

V německém trestním řízení je dokonce možné ustanovit obhájce i obviněnému, který již má obhájce zvoleného, pokud je to třeba k řádnému výkonu obhajoby.

Postavení obhájce v českém trestním řízení je dáno jednak ustanoveními trestního řádu, jednak zákonem o advokacii a advokátními stavovskými předpisy. Obhájce je zástupce obviněného a jedná jeho jménem, v mezích jeho pokynů a v mezích daných zákonem. Zde lze nalézt určitý rozdíl oproti německé právní úpravě, podle které obhájce jedná vlastním jménem a může jednat i proti jeho vůli, jestliže to je ku prospěchu obviněného.

Smyslem činnosti obhájce je dosáhnout pro obviněného co nejlepšího výsledku trestního řízení, proto musí (i když platí presumpce nevinny) být aktivním subjektem řízení a též vyhledávat a navrhovat důkazy a podílet se tak na objasnění těch skutečností, které obviněnému prospívají, tzn. jeho vinu vylučují nebo ji alespoň zmírňují. V řízení před soudem obhájce může důkazy se souhlasem předsedy senátu i provádět. Jedná se zejména o výslechy svědků a znalců, a to hlavně těch, které jako obhájce k provedení navrhl. Narozdíl od německé úpravy však obhájce nemůže důkazy provádět již v přípravném řízení. V německé právní úpravě oprávnění obhájce je ale jinak oproti české úpravě obhájce v horším postavení, pokud jde

o účast na vyšetřování. Zákon mu zaručuje možnost účastnit se takového úkonu má jen v případě výslechu obviněného prováděného státním zástupcem nebo soudcem pro přípravné řízení, byť se dovozuje, že má právo být přítomen i výslechu obviněného před policií. Pokud jde o výslechy svědků nebo znalců v přípravném řízení, může se jich obhájce bez dalšího zúčastnit jen tehdy, pokud tyto výslechy provádí soudce. V českém trestním řízení se obhájce může zúčastnit všech vyšetřovacích úkonů, jejichž výsledkem může být důkaz použitelný v řízení před soudem. Otázkou je, zda tato úprava není až přehnaná vzhledem k tomu, že těžiště dokazování by mělo být až v kontradiktorně pojatém hlavním líčení, kde se na dokazování mají aktivně podílet obě hlavní strany, tj. státní zástupce i obžalovaný, resp. jeho obhájce, který zde může uplatnit svá oprávnění v nejširším rozsahu.

Pokud jde o praktické otázky obhajoby, ať již v přípravném řízení, nebo v řízení před soudem, vždy bude důležité jednak vybudování vztahu důvěry mezi obviněným a jeho obhájcem tak, aby např. obviněný obhájci nezatajoval skutečnosti důležité pro trestní řízení, a to ani v případě, že skutečně spáchal trestný čin, pro který je stíhán, ale v trestním řízení hodlá vinu popírat. Obhájce musí být vždy informovaný v co největší míře, aby mohl reagovat na průběh trestního řízení a na důkazy opatřené orgány činnými v trestním řízení a aby tomu mohl přizpůsobit taktiku obhajoby.

Pro vytvoření důvěry mezi obhájcem a obviněným přispívá i to, když obhájce obviněnému nezastírá reálný stav věci – neměl by situaci obviněného ani bagatelizovat, ale na druhou stranu ani příliš negativní vykreslení pozice obviněného není na místě.

V praxi je proto nezbytné i psychologické působení obhájce, a to nejen ve vztahu ke svému klientovi, ale svým způsobem vůči ostatním subjektům trestního řízení a dalším osobám, zejména pak vůči orgánům činným v trestním řízení, vůči poškozeným i vůči svědkům.

Jeho přístup by však neměl překročit nejen meze zákona, ale i hranice profesionality a slušnosti.

Je třeba, aby obhájce svá čtená oprávnění, která v trestním řízení má, využíval dostatečně aktivně, ale současně v rámci advokátní etiky, tak, aby tím mohl splnit i svou základní povinnost, která spočívá v dosažení co nejlepšího výsledku trestního řízení pro svého klienta.

Seznam použité literatury:

- BENEŠ, P. *Úvaha advokáta nad postavením klienta v trestním řízení* [online]. Dostupné na <http://www.elaw.cz/cs/trestni-pravo/115-uvaha-advokata-nad-postavenim-klienta-v-trestnim-izeni.html> (12.3.2012)
- ENGLÄNDER, A. *Examens – Repetitorium Strafprozessrecht*. 2. vyd. Heidelberg – München – Landsberg – Berlin: C. F. Müller, 2006.
- FENYK, J. *Veřejná žaloba - historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2001.
- FIŠER, K. Některé problémy obhajoby při střetu zájmů mezi spoluobviněnými. *Bulletin advokacie*, č. 11, 1985.
- FRKAL, F. *Trestní právo* [online]. Dostupné na <http://www.frkal.cz/trestni-pravo.html> (24.3.2012).
- HASCH, K. Ke třem rozhodnutím schváleným k uveřejněným ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. *Soudní rozhledy*, č. 2, 2000.
- HELLMANN, U. *Strafprozessrecht*. 2. vyd. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 2006.
- KOLESÁR, J. Zásada kontradiktornosti a obhajoba obžalovaného v konaní před soudem. *Bulletin advokacie*, č. 7-8, 2010.
- JELÍNEK, J. *Obviněný a jeho právo na obhajobu (nad jedním rozhodnutím)*. *Bulletin advokacie*, č. 2, 1999.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vyd. Praha: Leges, 2010.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009.
- JELÍNEK, J.; UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011
- MANDÁK, V. K otázce převzetí obhajoby na plnou moc obhájcem v případech nutné obhajoby. *Bulletin advokacie*, č. 8, 1991.
- KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht*. 5. vyd. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1999.
- MANDÁK, V. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. *Trestněprávní revue*, č. 6, 2003.
- MANDÁK, V. Konečně jasno v otázce konkretizace vyznění obhájce o vyšetřovacích úkonech. *Bulletin advokacie*, č. 8, 1998.
- MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007.
- NOVOTNÝ, F.; RŮŽIČKA, M.; VONDRUŠKA, F.; NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní*. 2., dopln. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003.
- NOVOTNÝ, F.; SOUČEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
- OSTENDORF, H. *Neue Juristische Wochenschrift*, Heft 22, 1987.
- REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002.
- ROXIN, C. *Strafverfahrensrecht*. 25. vyd. München: C. H. Beck, 1998.
- RŮŽIČKA, M. *Přípravné řízení a stádium projednání trestní věci v řízení před soudem*. Praha: LexisNexis, 2005.

- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008.
- ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému.* Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 1992.
- ŠÁMAL, P.; NOVOTNÝ, F.; RŮŽIČKA, M.; VONDRUŠKA, F.; NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní. 2.*, dopln. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 840.
- ŠEVČÍK, V. Taktika obhajoby. *Bulletin advokacie*, č. 9, 2001.
- ŠTĚPÁN, J. Vyrozumívání obhájce o konání vyšetřovacích úkonů – výklad in fraudem legis? *Trestní právo*, č. 7-8., 1998.
- VANTUCH, P. K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1. 1. 2002. *Bulletin advokacie*, č. 11-12, 2003.
- VANTUCH, P. *K reakci obhajoby a soudu na znalecký posudek předložený poškozeným.* *Bulletin advokacie*, č. 7-8, 2006
- VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného.* 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010.
- VANTUCH, P. Obhajoba obviněného více obhájci. *Právní rádce*, č. 12, 2002.
- VANTUCH, P. Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení. *Bulletin advokacie*, č. 7-8, 2005.
- ZOULÍK, F. Příkazní smlouva se zvláštním zřetelem na poskytování právní pomoci adovkátem. *Bulletin advokacie*, č. 3, 1992.

Nález ÚS č. 98/1995 Sb. nál. a usn.

Rozh. č. 34/1967 Sb. rozh. tr.

Rozh. č. 1/1979-III Sb. rozh. tr.

Rozh. č. 3/1996 Sb. rozh. tr.

Rozh. č. 54/2001 Sb. rozh. tr.

Rozh. Komise *Ensslin et al. v. Německo* (8. 7. 1978), DR, s. 64.

Rozh. Komise *Östergren v. Švédsko* (1. 3. 1991), DR, 69, s. 18

Rozh. Komise *F. v. Švýcarsko* (9. 5. 1989), DR, 61, s 171

Rozs. *Croissant v. Německo* (25. 9. 1992), A. č. 237-B, § 27

Zák. č. 141/1961 Sb., o soudním řízení trestním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zák. č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

Strafprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. 4. 1987 (BGBl. I S. 1047, 1319), die zuletzt durch Artikel 2 Absatz 30 des Gesetzes vom 22. 12. 2011 (BGBl. I S. 3044) geändert worden ist

Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. 11. 1998 (BGBl. I S. 3322), die zuletzt durch Artikel 5 Absatz 3 des Gesetzes vom 24. 2. 2012 (BGBl. I S. 212) geändert worden ist

Resumé

Diese Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Problematik der Verteidigung im Strafverfahren mit Hinsicht zur Stellung des Verteidigers und zu seiner aktiven Rolle in der Beweisführung.

Die Stellung des Verteidigers im tschechischen Strafverfahren ist damit bestimmt, dass er Vertreter des Beschuldigten ist und auf seines Recht im Strafverfahren tut. Der Zweck der Verteidigung liegt darin, eine Position des Beschuldigten im Strafverfahren hinsichtlich Strafverfolgungsbehörden auszugleichen, und damit zu einer rechtmäßigen Erklärung und Entscheidung der Sache beizutragen.

Die Tätigkeit des Verteidigers muss dazu richten, alle entlastenden oder mildernden Umstände hinsichtlich Beschuldigten im Strafverfahren zu erklären.

Der Verteidiger kann viele Berechtigungen dazu ausnützen. Er kann auch aktiv in den Prozess der Beweisführung einschalten, und zwar schon im Ermittlungsverfahren und insbesondere im Hauptverfahren, wo er die Beweise mit Zustimmung des Vorsitzenden auch durchführen kann. Das folgt aus dem kontradiktoren Charakter des Hauptverfahrens, das auf einer Parteienszusammenwirkung aufgebaut ist.

Interessant ist ein Vergleich mit der deutschen Rechtsregelung der Verteidigerstellung im Strafverfahren und in der Beweisführung. Auch wenn diese Stellung in vielen Hinsichten ähnlich ist, können wir einige relativ beträchtliche Unterschiede finden.

Zum Schluss kann ich feststellen, dass eine Rolle des Verteidigers im Strafverfahren sehr wichtig und oft unvertretbar ist. Ihre Bedeutung wächst mit dem Wachstum kontradiktores Wesens des Strafverfahrens.